

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος δέκατος τρίτος

Συνδρομή ἑτησία : Ἐν Ἑλλάδι, πρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πρ. 20 - Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ τῆς 1 ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἰς ἑτήσια - Γραφεῖον τῆς Διοικήσεως, Ὁδὸς Στουδίου, 6

6 Ἰουνίου 1882

Caprera 25 Maggio 81
Mio caro Stanisl

Io amo la Grecia da figlio - e vi annu-
-compagnato sui gloriosi campi di battaglia
Ellenici - se non avessi preveduto il pessimo
risultato delle mene diplomatiche -

Sempre Vro
G. Garibaldi

Caprera 25 Maggio 81.

Mio caro Stanisl

Io amo la Grecia da figlio - e vi avrei accompagnato sui
gloriosi campi di battaglia Ellenici - se non avessi preve-
-duto il pessimo risultato delle mene diplomatiche.

Sempre Vro
G. Garibaldi.

Καπρέρα 25 Μαΐου 81.

Ἀγαπητέ μοι Στανκούλη

Ἀγαπῶ τὴν Ἑλλάδα ὡς τέκνον τῆς καὶ ἠθέλω σὰς συνοδεύ-
σει εἰς τὰ ἐνδοξα ἑλληνικά πεδία τῶν μαχῶν, ἀν μὴ προέβλε-
πον τὸ οὐκ εὖρον ἀποτεῖλεμα τῶν διπλωματικῶν δολοπλοκιῶν.

Πάντοτε σὺς

Γ. Γαριβάλδης.

ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ

Δόξα, 'που την τραγουδῆσαν τῶν κανονίων τὰ στόματα
Καὶ τῆ 'μοσχοθυμιάτις τοῦ μπαρουτιοῦ λιθάνι,
Δὲν θέλει μοιρολόγημα 'σὺν γείρῃ μέσ' ἑς τὰ χρώματα,
Θέλει θερμὸ διαλάλημα 'σὺν πύσῃ καὶ πεθάνῃ.

Τοῦ κάμπου τὰ μικρόπουλα, τοῦ Μάη τὰ γεννήματα,
Ποῦ κελῶδον ὀλόγαρα ἑς τῆς κερασίης τὸν κλώνο,
'Όταν τὰ θάψῃ ὁ βορρῆς ἑς τὰ χιόνινά του μνήματα,
Συμπόνεμα καὶ δάκρυο ἐκεῖνα θέλουν μόνο.

Μὰ τῶν βουνῶν ὁ γερατὸς, 'πού χιτίζει τὰ παλάτια του
Μῆσα ἑς τὰ στήθια τοῦρανοῦ καὶ ἑς τῶν νεφῶν τὴ βίχι,
'Όταν τὸ ψῆλος τοῦ γκρεμοῦ βαρεῖσφαλῆ τὰ μάτια του
Μὲ μῆξ βροντῆς ἀντίλαλο τὸν χαιρετοῦν οἱ βράχοι.

Κ' ἦταν ἀητὸς ἀλληθινός!— Σὺν τοῦγραφεὶν ἡ τύχη του
Μ' ἐνὸς ἀητοῦ δικέφαλου νὰ θρέφεται τὸ αἷμα,
'Εφτέρωσε τὸ σῶμά του, θιέριωσε τὸ νύχι του
Κ' ἐσόντριψε τοῦ χρυσαητοῦ τὰδελεωμένο στέμμα. . .

Κι' ἀπ' τὸ χουσαμί εἶδσε— ἑς τὴ χάρι του ἀμίμητο—
Στεράνι δάφνης καὶ μυρτιάς, χαρῆς κ' ἐλευθερίας,
Κι' ἀφοῦ κ' ἐκείνος μ' αἷμά του τὸ 'ράντισεν ἀτίμητο
'Εστέλις τὸ μέτωπο τῆς Νείας ἑς τὰ λία.

Μ' ἀκούρατος, κ' ἐλευθέρη πατρίδα 'σὺν θιμίλιωτα,
Δὲν ἔχειρε τῆς δόξης του τῆς δάφνης νὰ θείρη.
'Αν τὸν σκοπὸ του ἔρχισε, μ' ἀκόμη δὲν τὸν 'τέλειωσε,
— 'Ήθελε ἑς ὅλους τοὺς λαοὺς πατρίδα νὰ χάρισῃ.

'Όσων στοιχειὸ ἀλυσσώδετο ὅποιος λαὸς ἐσπάραιε
Καὶ τῶν τυράννων 'δάγκωνε τὴν κρύαν ἀλυσσίδα,
'Εβλεπ' ἀγροῦλα 'λευθερίας 'πού πάντα 'γλυκοχάραζε
Κι' ἀπ' τῆς Καπρέρας τὸ νησί τοῦ 'σκούρπιζεν ἐλπίδα.

Εἶπεν 'Εκεῖνος ὄνειρο μὲ φτερωμένα βήματα
'Όλ' οἱ λαοὶ νὰ ξεπετοῦν 'ξασκλάδωτοι καὶ μόνοι,
Καὶ 'σὺν παιγνίδια ψεύτικα νὰ γείνουν χίλια θρόμματα
Τὰ σκουρπισμένα στέμματα κ' οἱ ξεθαμμένοι θρόνοι.

'Αν κουρασμένος ἔσκυψε τὴν κεφαλὴ ἑς τὸν θάνατο,
'Αν ἀπ' τῆ δόξα 'λύγισαν οἱ σιδερένιοι ὄμοι,
'Δε μὴ γίλων οἱ τύρανοι! τὸννεῖρο εἶν' ἀθάνατο
Κ' ἐκτελεσταὶ του μένουε μυριάδες κληρονόμοι.

Χαρὰ ἑς ὅσους 'σὺν Αὐτὸν δὲν ἔχουν νὰ 'ρωτήσουνε,
'Αν ὅποιος 'πέθανε ἑς τὴ γῆ ἑς ἄλλη ζωὴ πηγαίνει,
Χαρὰ ἑς ὅσους 'σὺν Αὐτὸν αἰώνια θὰ ζήσουνε
Μέσ' ἑς τῆς καρδιάς τόσων λαῶν νεκροὶ κ' ἀναστημένοι!

25 Μαΐου 1882. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ.

ΙΩΣΗΦ ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ

'Ο βίος του εἶνε ἐποποιία θαυβοῦσα, ὁ δὲ κά-
λαμὸς μου πολὺ πεζὸς καὶ μόλις ἐπαρκῶν ν' ἀ-
ποθανυμάξῃ τὰ μεγάλα. "Ό,τι γράφω λοιπὸν ἐδῶ
δὲν εἶνε βιογραφία· ἀλλ' οὔτε σκιαγραφία εἶνε·
διότι δι' αὐτὴν θὰ ἐγχεραζόμεν λίαν καλλιτέ-
χνιδα γραφίδα καὶ μοὶ λείπει τὸ χάρισμα αὐτό.
'Ό,τι μέλλετε ν' ἀναγνώσητε εἶνε ἀντιγραφή ἐν-
τυπώσεων· εἶνε πτυχή πορφύρας μεγαλοπρεποῦς,
γωνία οὐρανοῦ μυριαστέρου, ἀνταύγεια ὠχρὰ αἰ-
γλης ἰσοθέου. 'Ο Γαριβάλδης ἀπὸ τοῦ Μαρτίου
τοῦ 1859 καὶ ἐντεύθεν, ὡς εἶδεν, ἐμελέτησεν,
ἀντελήθη, ἐθαύμασεν, ἠγάπησεν, ἐλάτρευσε, ἐ-
κλαυσε αὐτόν, ἔλλην συναγωνιστῆς του, ὁ συν-
ταγματάρχης τῶν βερσαλιέρων του 'Ηλίας Στε-
κούλης.

Κατὰ γίνεται ἐκ Μάνης ὁ Στεκούλης, καὶ ἦλθεν
εἰς τὸν κόσμον διὰ ν' ἀγωνίζεσθαι κατὰ παντὸς
ἰσχυροῦ ἀδικούντος καὶ ὑπὲρ οἰουδήποτε ἀδυνά-
του ἀδικουμένου. 'Εγεννήθη ἐλεύθερος καὶ ζῆ κο-
σμοπολίτης. 'Η ἐλευθερία εἰς ὅλους τοὺς ἀγωνιάς
τῆς τὸν εὔρε πρόθυμον στρατιώτην. Εἶνε ὑψηλός,
εὐθυτενής καὶ εὐσταλής. 'Η μορφή του εἶνε ἥλιο-
καῆς, περιβαλλομένη νῦν ἀπὸ ἀργυροῦν πλαίσιον
λευκῆς κόμης καὶ λευκῶν γενειῶν μόλις προε-
χόντων. 'Αλλοτε εἶχε χροῶμα ἐβένου τὸ τρίχωμά
του καὶ γλυκεῖαν μελαψὴν χροῖαν τὸ δέρμα του.
'Ο Γαριβάλδης τὸν ἐπωνόμαζεν: il moreto.

Νεώτατος ὁ Στεκούλης ἐπολέμησε κατὰ τῆς
δυτικῆς συμμαχίας ἐν Κριμαίᾳ καὶ εἰς Σεβαστού-
πολιν ἐπληρώθη. "Όταν ἐτελείωσεν ὁ πόλεμος
ἦτο ὑπολοχαγὸς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ μὲ τὸ
παράσημον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὸ ὅποιον μόνον

εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἀποκτάται. 'Αλλ' ὁ
Μανιάτης αὐτὸς ἐγαλουχήθη μὲ τὴν ἰσότητα καὶ
σήμερον ἔχει λησμονήσει τελείως καὶ τὸν βαθμὸν
καὶ τὸ ἀριστεῖον, ἅτινα ἀπέβαλεν ἀμέσως μετὰ
τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον διὰ νὰ ζῆσῃ ἡσυχος ἀπὸ
τὰς τιμὰς αὐτῶν εἰς τὴν πατρίδα του.

Τῷ 1859 εὐρέθη βερσακιέρος ὑπὸ τὸν Γαριβάλ-
δην. Εἶνε εἰς ἐκ τῶν χιλίων του, ἤδη συνταγ-
ματάρχης. Τὸ στήθος του κατέκτησεν, ἀντικρού-
ζον τὰς σφαίρας, τὸ ἰταλικὸν ἀριστεῖον «valore
militare», πρὸ τοῦ ὁποίου οἱ Ἴταλοὶ ἀποκαλύ-
πτονται. Εἶνε παράσημον ἀποκτώμενον ipso jure.
Τὸ κερδίθη τις μόνον, ὅταν παίξῃ τὴν ζωὴν του.
'Αλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἔχει λησμονήσει· κάποτε, λέ-
γει ὁ ἴδιος ἀφελῶς, θὰ μοῦ παρέπεσε, καὶ τῶ-
χασα, καὶ πάει.

Μεταξὺ τοῦ ἥρωος τῶν δύο ἡμισφαιρίων, τοῦ
κολοσσοῦ τῶν ἠρώων, καὶ αὐτοῦ ὑπάρχει σχέσις
σικῆς πρὸς σῶμα, σελήνης πρὸς ἥλιον. 'Ο Στε-
κούλης ἐζήσεν ἐν τῷ Γαριβάλδῃ. 'Εκεῖνος ἠγάπησε
τὸν εἰλικρινῆ Μανιάτην καὶ οὗτος προσεκολλήθη
ἐν τῇ ἀγάπῃ του ἀποδίδων αὐτῷ λατρείαν. Περὶ
ἐξουτοῦ οὐδέποτε ὁμιλεῖ. Εἶνε ὁ ἀπελπιστικώτε-
ρος τῶν μετριοφρόνων. 'Αλλ' ὅταν ὁ Στεκούλης
διηγεῖται περὶ Γαριβάλδην μεταμορφοῦται ὅλος,
γίνεται νεώτερος. Δὲν γνωρίζω τί πλεσιότερον κα-
τορθοῖ ἢ ἀληθῆς ρητορικὴ, ἀλλ' αὐτὸς σοὶ ἀπο-
σπᾶ ἐνίοτε δάκρυα διηγούμενος κατὰ τι περὶ ἐ-
κεῖνου. Καὶ ὅταν ἀφηγῆται τὰς μάχας ἢ τὰ γε-
γονότα εἰς τὰ ὅποια ἔλαθε καὶ αὐτὸς μέρος ἐνεργ-
γόν, ἢ παρομιώδης συντομία εἰς τοὺς λόγους
τῶν ἀνδρῶν τῆς πατρίδος του εἶνε τὸ style τῆς

διηγῆσεώς του. Περὶ δεκαπενταῶρου μάχης σοὶ
λέγει·

— 'Επιάσαμε σταίς τρεῖς τὸ πρωὶ καὶ τὴν
ἄλλη 'μέρα στῆς ἔξῃ. . . τὰ 'πήραμε.

Μὴ περιμείνης λεπτομερείαν. Δὲν θὰ σοὶ εἴπῃ.
'Ενόητον ὅτι ἠνδραγαθήσε. Τὸ πολὺ ἂν ἐπιμένῃς
ἔρωτων αὐτόν πῶς ἦτον ἡ μάχη, ὡπεὶ ἀνακαλῶν
διὰ μιᾶς ὄλην τὴν εἰκόνα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν
του καὶ ἀποθανυμάζων ἐσωτερικῶς, θὰ σοὶ ἀπο-
κριθῇ μετ' ἀλλοκότου ἐκφράσεως τοῦτο μόνον·

— Bella, bella, bella, bella!

'Όταν ἦλθεν ἡ εἰδήσις τοῦ θανάτου τοῦ παγ-
κοσμίου προμάχου τῶν ἐλευθεριῶν τῶν λαῶν, τοῦ
Στεκούλη ἡ γλώσσα ἐλόθη. Μίαν ἡμέραν ὀλόκλη-
ρον μοὶ ὠμίλει περὶ Γαριβάλδην. Πικραλείπων
κατὰ τὸ σύστημά του τὰ καθ' ἑαυτὸν μοὶ διη-
γήθη ὅλας τὰς συναντήσεις του μετὰ τοῦ Γαρι-
βάλδην, ὅλας τὰς μετ' αὐτοῦ συνομιλίαις του. Μοὶ
ἀναπαρέστησεν ὅ,τι εἶδεν εἰς αὐτόν, ὅ,τι ἤκουσε
παρ' αὐτοῦ καὶ ὅ,τι ἐθαύμασεν ἐξ αὐτοῦ ἐφ' ὅσον
τὸν ἠκολούθει. 'Αντιγράφω ἐδῶ τὴν ἀφελῆ διή-
γησίν του, ὡς τὴν ἤκουσα, φυσικὴν καὶ ἀνευ ἀ-
ξιώσεων. Θὰ εἴμαι εὐτυχῆς ἂν μεταδώσω ταύ-
την πιστῶς.

'Ο Μάρτιος εἶνε μὴν πολεμικός. Δικαίως φέρει
τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τῶν πολέμων τοῦ 'Αρεως. 'Ο-
μιλῶ ὡς Ἴταλὸς τώρα! Τῷ 1859 ἦτο Μάρτιος
ὅτε φερόμενοι ὑπὸ πολεμικοῦ ὄργανου ἐφθάσα-
μεν εἰς Ἴταλίαν ἀρετοὶ 'Ελλῆνες ἐθελονταί, ἔ-
τοιμοὶ νὰ χύσωμεν τὸ αἷμά μας διὰ τὴν ἐλευθε-
ρίαν καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς ὠραίας καὶ δυστυχοῦς
τότε πατρίδος τοῦ Σάντα Ρόζα. 'Εφοροῦμεν φου-
στανέλαν ὅλοι σχεδὸν καὶ ἐκινήσαμεν πρὸς συν-
άντησιν τοῦ Γαριβάλδην. "Όταν ἐφθάσαμεν εἰς
Βόρμιον, κώμην ἐπὶ τῶν 'Αλπεων, συνητήσα-
μεν ἐφιππὸν τινα μὲ ἓνα δῦο ἄλλους. 'Εσταμά-
τησεν ἐκεῖνος μίαν στιγμὴν καὶ ἐφώναζεν·

— Οἱ 'Ελλῆνες νὰ γυρίσουν ὀπίσω εἰς Τυρρά-
νον.

Καὶ ἀνεχώρησεν ἀμέσως καλπάζων πρὸς τὸ
Τυρράνον. 'Ήτο ὁ Γαριβάλδης. Δὲν ἠδυνήθη νὰ
τὸν διακρίνω διότι ἡ ὠρα ἦτο ἡ ἐνάτη τῆς νυ-
κτὸς καὶ τὸ σκότος δὲν μοὶ ἐπέτρπεπεν. 'Αλλως
τε καὶ δὲν ἐπρόφρασα. 'Εφυγεν ὡς ἀστραπὴ καὶ
ὄμως τὸν ἠσθάνθη. Κάτι ἐσάλευσε ἐντὸς τοῦ
στήθους μου. Καὶ ὅταν ἤκουσα τὴν φωνὴν του,
ἤκουσα καὶ ἐν τὰκ εἰς τὴν καρδίαν μου ταῦτο-
χρόνως. 'Ενόησα ὅτι εἶχον ἓνα δυνατὸν ἄνδρα ἐμ-
πρὸς μου.

'Επεστρέψαμεν εἰς Τυρράνον, κώμην ἐπὶ τῶν
'Αλπεων καὶ αὐτὴν, ἀνωθεν τοῦ Κώμου, καὶ μᾶς
ἐνέγραψαν εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἐθελοντῶν.
'Επειτα μᾶς ὠδήγησεν εἰς ἀξιωματικὸς τοῦ ἐ-

1. 'Ως γνωστὸν ἰταλιστὶ ὅ τι μὴν Μάρτιος καὶ ὁ θεὸς
'Αρης ἐκφράζονται διὰ τῆς λέξεως M A R T O.

πιτελείου πρὸς αὐτὸν ἓνα μᾶς παρουσιάση. Μεταξὺ
μας ἦσαν ἀξιωματικοί, δικασταί, καθηγηταί καὶ
ἄλλοι καλοὶ νέοι. 'Ο καθεὶς ἤθελεν ὑποβάλλει τὴν
αἴτησίν του ἂν εἶχε τοικιῦτην. 'Ελεθῆκαμεν.

'Αμα ἐρριψα τὸ βλέμμα μου ἐπάνω του μοὶ ἐ-
φάνη ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἀνοικτόκαρδος. "Αμα ἐρ-
ριψεν ἐκεῖνος τὸ βλέμμα του ἐπ' ἐμοῦ ἐνόησα ὅτι
ἦτο μέγας στρατηγός. "Όλη ἡ στρατηγικὴ τοῦ Γα-
ριβάλδην συνεκεντρώτο εἰς τὸ βλέμμα του. Νὰ μὴ
ἔρριπτεν ἐπάνω σου τὴν ματιὰ του θυμωμένος.
Καλλίτερον νὰ ἐρριπτε μιά μιδραλιέζα. Τὴν ἐρρι-
πτε χαρούμενη; ἦτο δίκτυ. 'Ήτο ἰδικὸς του, ἐφο-
νεύεσο δι' αὐτόν.

'Εφόρει στολὴν στρατηγοῦ τοῦ Πεδεμοντίου.
Τὸ ἀνάσημά του ἦτο μέτριον, αἱ τρίχες του μαλ-
λον ξανθαὶ ἢ κασταναί, μᾶλλον κασταναί ἢ ξαν-
θαί. 'Ήτο προσχαρῆς τοσοῦτον, ὥστε σοὶ εἶδιδε
θάρρος καὶ οἰκειότητα ἀμέσως. 'Εκάστου παρου-
σιαζομένου ἐσφιγγε τὴν χεῖρα λέγων·

— Grazia, caro, grazia.

'Αλλ' ἐσφιγγε τὴν χεῖρα παραπολύ. 'Αργότε-
ρον ἐνόησα τὸν λόγον. Εἶχε τοσοῦτους τύλους
ἐπὶ τῆς παλάμης καὶ τῶν δακτύλων του, ὥστε ἡ
ἀρὴ του εἶχεν ἀμβλυθῆ, καὶ ὅταν ἐνόμιζεν ἐκεῖ-
νος ὅτι μόλις σὲ ἤγγισεν, σὺ ἠσθάνεσο ὅτι ὀλίγου
δαῖν ἐξηθροῦτο ἡ χεῖρ σου. Αὐτὴ ἦτον ἡ πρώτη
πραγματικὴ συνάντησις μας.

Εἶχον ἀρνηθῆ νὰ καταταχθῶ μὲ τὸν βαθμὸν
μου ὡς ὑπολοχαγός, καίτοι ἐπέμεινε πολὺ ἐκεῖ-
νος. 'Ήμην λοιπὸν στρατιώτης ἀπλοῦς καὶ ἐγυ-
μναζόμεν ἀρκετὸν καιρὸν, ὅτε ἤρχισε νὰ ψιθυρίζη-
ται ἡ συνθήκη τῆς Βιλαφράγκας. Εἰς τὸν στρα-
τὸν εἶχε χυθῆ ἀπογοήτευσις. "Όλοι ἦσαν κατη-
φεις. "Όταν ἠρώτησα περὶ τούτου τὸν ταγματάρ-
χην μου καὶ μοὶ ἀπήντησε «Δυστυχῶς ναί», ἔ-
λαβον ἀπόφασιν νὰ φύγω διὰ νὰ μὴ εἴμαι πλέον
βάρος. Δὲν ἐζήτησα ἀφείν, ἀλλὰ μόνον ἀδειαν
καὶ ἐφυγα. Εἶχον μετ' ἐμοῦ τριάκοντα φράγκα.
Καθ' ὁδὸν μὲ συνεβούλευσαν νὰ ζητήσω φύλλον
πορείας διὰ νὰ ταξειδεύσω ἀνεξόδως. Παρουσιά-
σθην λοιπὸν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον ἓνα τὸ λάβω.

'Ο στρατηγὸς εὐρίσκατο εἰς Λόβερον, πλησίον
τοῦ Περγάμου. "Όταν ἐζήτησα τὸ φύλλον τῆς πο-
ρείας μου, ὁ ὑπασπιστῆς του ἐξεθῶν μοὶ προσέφε-
ρεν ἐκ μέρους τοῦ στρατηγοῦ ἀριθμὸν τινα χρυσῶν
νομισμάτων. 'Πρηθήην νὰ τὰ λάβω. 'Εκεῖνος ἐπέ-
μενε στενοχωρούμενος, ἐγὼ ἐπέμενον ἀνούμενος,
ἕως ὅτου ἀπηλπίσθη. Μὲ ἠρώτησε τότε τί θέλω
καὶ διετύπωσα τὴν παράκλησιν ν' ἀπομαρτυρῶ
τὸν στρατηγόν. 'Η ἀδειά του ἐζήτηθη, ἐδόθη καὶ
εἰσῆχθη εἰς τὸ δωμάτιόν του.

'Ήτο κλινῆρης πάσχων ἀπὸ τοὺς ρευματισμοὺς
του. Τὸν ἐχαίρετισα.

— Καλημέρα, στρατηγέ.

— Καλημέρα· κἄθησε. Θέλεις νὰ φύγῃς, ἔ!

— Τί νὰ κάμω, στρατηγέ, πρὸς τί νὰ μένω,
ἀφοῦ πλέον εἶμαι ἀρχιστος καὶ εἶχα τὴν ἀτυ-

χίαν αὐτήν νὰ μὴ δυνθῶ νὰ ἐκπληρώσω τὸν πόθον μου, νὰ χύσω τὸ αἷμά μου διὰ τὴν Ἰταλίαν!

Μὲ προσέβλεψε μὲ τὸ γλυκύτερον βλέμμα του, μὲ εἶπεν εὐχαριστῶν μὲ περιίλυτον φωνὴν καὶ ἐσιώπησε βυθισθεὶς εἰς σκέψεις. Ἐφαίνετο πάσχωσαν περισσότερον ἐκ ψυχικῆς τινος λύπης ἢ ἐκ τῶν ρευματισμῶν.

— Πάσχετε ; τὸν ἠρώτησα ἵνα διακόψω τὴν ὀλιβεράν σιγὴν. Μοὶ ἀπεκρίθη :

— Μὲ βασανίζουσιν αὐτοὶ οἱ ρευματισμοὶ καὶ ὑποφέρει πολλὸ, ἀληθῶς πάσχω.

— Ἐ! τίς οἶδεν ! ἐτόλμησα νὰ προσθέσω, ἴσως ἡ πικρία τῆς ἀτυχίας τῆς πατρίδος σὰς κάμνει νὰ ὑποφέρετε περισσότερον. Δυστυχῶς ἡ Ἰταλία . . .

— Μὴ τὴν μελετᾶς, διέκοψεν ἀποτόμως, δὲν εἶνε Ἰταλία αὐτή . . .

Εἶδον ἐμπρὸς μου ἄλλον ἄνθρωπον. Εἰς τὸ πρόσωπόν του ἔβλεπον τὴν θύελλαν μυκωμένην καὶ εἰς τὸ βλέμμα του τὸν κεραυνὸν ἐκρηγνύμενον. Δὲν ἦτο ἐκεῖνος ὁ πρὸ ὀλίγου πάσχωσαν θνητός. Ἐλαβον ὀλίγον θάρρος καὶ ἠρώτησα δειλῶς ἔτι :

— Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ;

Ἐβασίλευσεν ἐπὶ τινος στιγμῆς σιωπῇ ἀπόλυτος. Μοὶ ἔρριψε βλέμμα σχεδὸν ἐνδακρυ καὶ πλῆρες ἀρρήτου ἐκφράσεως στοργῆς, εὐγνωμοσύνης, γλυκύτητος. Εἶχον μαντεύσει τὸν συλλογισμὸν του καὶ εἶχον συλλάβει τὴν συγκίνησίν του.

— Ὁ ἀναχωρήσας λοιπὸν ; ἐπανέλαβε μηχανικῶς.

— Ὁ ἀναχωρήσας, στρατηγέ, δὲν θέλω μένων ἀσκόπως νὰ γίνωμαι καὶ βάρος.

— Ὅχι . . . τί βάρος; ἀντέτεινεν ὡσεὶ δυσφορῶν καὶ ἐξηκολούθησεν, — ἀφοῦ θέλεις νὰ φύγῃς, ὅμως πάρε κ' ἐκεῖνα τὰ λεπτὰ.

— Εὐχαριστῶ, στρατηγέ, ἔχω. Ἄν δὲν εἶχα ἐγὼ θὰ σὰς ἐξητοῦσα ἐλευθέρως μόνος μου.

— Grazia, caro, ἀλλὰ κάμε μου τὴν χάριν, πάρε τκ . . .

— Δὲν τὰ πέρνω.

Φαίνεται ὅτι ἔδωκα ξηρόν τινα τόνον εἰς τὴν φωνὴν μου ἢ ὅτι ἀποτόμως εἶπον τὰς λέξεις ταύτας, διότι ἀμέσως ἤγειρε τὴν κεφαλὴν, ἐξηκόντισε τὸ βλέμμα του ἐπ' ἐμοῦ ὑπερήφανον καὶ μὲ ἀνεμέτρησε ἀνωθεν ἕως κάτω. Ὑπέστην ἀτάραχος καὶ ψυχρὸς τὴν ἐγχείρισιν ἐκείνην τοῦ βλέμματός του. Μὲ εἶδεν ἔτι ὀλίγον καὶ ἤρξατο κρᾶζων :

— Μοντανάρη, Μοντανάρη, φώναζε τὸν Καρανόν.

Ὁ ὑπασιπότης του Μοντανάρη εἰσήγαγε μετ' ὀλίγον τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου Καρανόν.

— Γράψε τον, εἶπε δεικνύων με, ἀξιωματικὸν τοῦ ἐπιτελείου.

Τὸν κύχαριστῆσα καὶ ἤρνήθη νὰ δεχθῶ.

— Ἄν νομίζετε, εἶπον, ὅτι δύναμαι νὰ σὰς χρησιμεύσω κατὰ τι, κρατήσατέ με στρατιώτην.

— Ἐ, εἶπεν ἀνυπομόνως, τί ἀνάγκην ἔχεις λοιπὸν ;

— Καμμίαν.

Ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν καὶ εἶτα στραφεὶς πρὸς τὸν Καρανόν,

— Νὰ φροντίσετε νὰ τῷ δοθῇ διδάσκαλος, εἶπε, καὶ τὸν ἀπέλυσεν.

Ἠγέρθη καὶ τὸν κύχαριστῆσα θερμῶς. Μὲ εἶχε μαντεύσει. Δὲν ἐγνώριζον γράμματα.

— Ἐγὼ σὲ εὐχαριστῶ, ἀγαπητέ μου, μοὶ ἀπεκρίθη, καὶ πιστεύω ὅτι ὅταν ἔχῃς ἀνάγκην θὰ μοῦ τὴν εἰπῇς ἀμέσως, ἔ ;

Ὑπεσχέθη τούτο καὶ ἐξῆλθον σχεδὸν δακρύων. Ἐνόησα ὅτι ἤμην ἀρρήκτως προσδεδεμένος εἰς αὐτόν. ἤμην πλέον ἢ ἰδικός του. Εἶχεν εἰς ἀπίστευτον βαθμὴν τὴν δύναμιν νὰ μαντεύῃ καὶ νὰ μαγεύῃ τοὺς πλησιάζοντας αὐτόν.

Ὅταν μετὰ τινος ἡμέρας ἤμεθα εἰς Πέργαμον, κεκοπιτικῶς ἠθέλησε περὶ δείλην ν' ἀναπαυθῆ. Ὁ ὕπνος του ὡς πάντοτε δὲν διήρκεσε πλέον τοῦ τετάρτου τῆς ὥρας. Ἠγέρθη λοιπὸν καὶ ἐζήτησε νὰ φάγῃ διότι ἐπεινα, ὡς ἔλεγε, πολὺ. Τῷ ἔφερον ἐν μῆλον, μίαν *granatola*, μίαν βαύκαλιν λευκὴν πλήρη ὕδατος καὶ ἐν ποτήριον. Ἐστρωσε τὸ μανδύλιον, ἐξήγαγε τὸ μαχαϊριδίον του καὶ κατεβρόχθισε μὲ πολλὴν ὄρεξιν τὸ ἥμιστον πολυτελὲς γεῦμά του. Μόλις εἶχε τελειώσει καὶ ἐσταμάτησε πρὸ τῆς θύρας τοῦ καταλύματος τοῦ ἀμαζι μετ' ἑνῶ τῶν ὑπασιπιστῶν τοῦ Βίκτορος. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πεδεμοντίου, τότε ἀρχίζων νὰ γίνεταί βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, ἤρχετο ἐπιπτήδης νὰ τὸν εὖρη εἰς Πέργαμον. Ἐπρόκειτο νὰ τὸν παρακαλέσῃ ὅπως μεταβᾷς εἰς Φλωρεντίαν καὶ Βολωνίαν πείσῃ τὸν λαὸν νὰ ψηφίσῃ τὴν ἔνωσιν. Ὁ Γαριβάλδης μόλις ἤκουσε τὴν πρόσκλησιν, ἔλαβε τὸν πῖλόν του, καὶ ὡς ἦτο ἐνδεδυμένος, ὅπως ἀκαταλλήτως δι' οἰανδήποτε παρουσίαςιν ἀπῆλθε πρὸς τὴν βασιλέα. Μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐπέστρεψε καὶ ἀνεχώρησεν ἀμέσως διὰ τὴν θύσαν τῶν ἰδεῶν του. Παρακάλεσε τοὺς Φλωρεντίνους καὶ ἰκέτευσεν τοὺς Βολωνοὺς ὅχι μόνον νὰ ψηφίσουν τὴν ἔνωσιν ἀλλὰ καὶ τὸν Βίκτορα βασιλέα. Ὁ γίγας τῶν δημοκρατικῶν ἐπεβάλλετο δι' ὅλης τῆς δυνάμεως ἣν ἐξήσκει ἐπὶ λαοῦ φιλελευθέρου καὶ ἠνάγκαζε πόλεις δημοκρατικὰς νὰ ἀναγορεύωσι βασιλέα. Ἐθυσίαζε τὰς ἰδέας του εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος ἣν ἐπόθει ἠνωμένην, ἀδιαίρετον, μίαν Ἰταλίαν ἔστω καὶ ὑπὸ σκῆπτρον.

Εἰς Βολωνίαν ἔλαβον πείραν καὶ τῆς ρητορικῆς του πρὸς τὸν λαόν. Κάτωθεν τοῦ καταλύματος του διήρκετο διαδήλωσις λαοῦ ἀπειροῦ λαμπαδηφοροῦντος καὶ φρενητιωδῶς ζητωκραυγάζοντος ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐξῆλθεν εἰς τὸν ἐξώστην καὶ ἐνευσεν ὅτι θέλει νὰ ἐμιλήσῃ. Ἀναπνοὴ δὲν ἐτάρασε τὴν ἀτμοσφαιραν. Ἐξερῶνισεν ταῦτα :

«Βολωνοί ! σὰς γνωρίζω ἐκ τοῦ πλησίον. Ἡ

τυραννία τῶν παπάδων κατέπεσε. Σήμερον ἡ αὐριον ἀρχίζει τὸ βόταλον κατὰ τοῦ ἐγθροῦ. Συχωρήσατέ με ὅτι δὲν εἶμαι Δημοσθένης».

Αἱ ζητωκραυγαὶ τοῦ πλήθους ἔφθασαν μέχρι Ρώμης καὶ ἔσεισαν τὸν θρόνον τοῦ Πάπα. Τί τοῖς εἶπε; Τίποτε. Τί ἠσθάνθη ὁ λαὸς ἐκεῖνος; Πολλά.

Εἰς Μόδεναν ὅπου ἀπῆλθε μετὰ τούτο, ἤρχισε πάλιν διοργανῶν σώματα ἐθελοντῶν. Ἐπρόκειτο νὰ συστηθῆ νέον σῶμα, τὸ τρίτον τῶν βερσαλιέρων, καὶ μὲ ἐκάλεσε νὰ μοὶ εἴπῃ ὅτι πρόπει ν' ἀναλάβω ὑπηρεσίαν ἀξιωματικῆς εἰς αὐτὸ διότι, ὡς ἔλεγεν, εἶχεν ἀνάγκην τοιούτων, ἐγὼ δὲ ἤμην ὑπολοχαγὸς τοῦ βωσσικοῦ στρατοῦ. Ἐξηκολούθουν ἀρνούμενος διότι εἰσέτι οὔτε εἰς μίαν μάχην εἶχον παρευρεθῆ. Ἄλλ' ἐπειδὴ μὲ ἔστενοχῶρει :

— Ὅτ' ἄς ὁμολογήσω, τῷ εἶπον, ποῖαν ἀληθῆ ἀνάγκην ἔχω ὑμῶν.

— Εἶπε, μοὶ λέγει μετὰ χαρᾶς.

— Ἐγὼ πατρίδα δούλην, ἐψιθύρισα.

Οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐπληρώθησαν δακρύων, ἔλαβε τὰς δύο χεῖρας καὶ μοὶ τὰς ἐθλίψεν ἰσχυρῶς.

— Τὸ γνωρίζω, μοὶ ἀπεκρίθη μὲ φωνὴν προφανῶς συγκεκινημένην, ἀλλὰ δὲν εἶνε εἰσέτι καιρός. Ὅταν ἔλθῃ ἡ στιγμὴ θὰ κάμω ὅ,τι δύναμαι, ἀκόμη καὶ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις μου διὰ τὴν ὠραίαν καὶ ἔνδοξον πατρίδα σου.

Μοὶ ἐθλίψεν ἅπαξ ἔτι τὰς χεῖρας καὶ ἐσπόγγισεν δύο δάκρυα θαλερὰ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του. Ἐφυγεν ἀποτόμως καὶ μὲ ἀφῆκεν ἐκεῖ ἀπολιθωμένον ἐκ συγκινήσεως. Ἐκείνη ἐπὶ πολλὴ μελετῶν καὶ διανοούμενος τὰ δάκρυα ἐκεῖνα τοῦ λέοντος. Ἐκτοτε ὁσάκις συναντῶν μὲ ἠρώτα ἂν ἔχω ἀνάγκην τινὰ, τῷ ἀπῆντων :

— Μίαν μόνην, τὴν γνωρίζεις.

Καὶ παρήρκετο σείων θλιβερῶς τὴν κεφαλὴν. Τότε ἐνῶ ἤμεθα εἰς Μόδεναν ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Ζήσης Σωτηρίου. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τῆς συγκεντρώσεως τῶν σωμάτων ἐκείνων ἐναυάγησεν. Ὁ Γαριβάλδης ἔλθων εἰς διάστασιν πρὸς τοὺς ὑπουργοὺς ἀνεχώρησεν εἰς Καπρέραν.

Ἐκ τῆς Καπρέρας μετ' ὀλίγον ἔρρησεν εἰς Γένοβαν, ὅπου ἤμην καὶ ἐγὼ. Κατόμαι εἰς τὴν Villa Spinula, ὅπου τὸν ἐπισκεπτόμεν καὶ ἔβλεπον πολεμικὰς προετοιμασίας. Ὅταν ἠρώτησα, ἔμαθον, ὅτι κἄτι τρέχει, ἀλλὰ τί καὶ πότε ἠγνόουν. Τῇ 4 Μαΐου μὲ εἰδοποίησε νὰ εἶμαι ἔτοιμος διὰ τὴν ἐπιούσαν καὶ νὰ μεταβῶμεν μετὰ τινῶν ἄλλων πρὸς παραλαβὴν του. Ὅταν ἐπήγαμεν τὸ πρῶτὸν τὸν εὖρομεν εἰς τὴν θύραν τοῦ δωματίου του μὲ τὴν ἐρυθρὰν του βλοῦζαν καὶ τὸν μανδύαν του, καθ' ὃν τρόπον οἱ στρατιῶται συνειθίζουσι νὰ φέρωσιν αὐτόν, ἐν εἶδει ταινίας παρακλήμου συνεπτυγμένου περὶ τὸ στήθος κατὰ διαγώνιον γραμμῆν. Ἐκράτει ἐπ' ὤμου τὴν καρδίαν του καὶ μὲ ὕψος σκοποῦ, ἐνῶ ἐθαίνομεν πρὸς τὸ δωμάτιόν του,

— Ἐ, κύριοι, φωνάζει πρὸς ἡμᾶς, δὲν πηγαίνου ἀπὸ 'κει, ἀπὸ 'δὼ πάντες' καὶ μᾶς ἔδειξε τὴν θύραν τῆς ἐξόδου.

Ἐκ τῆς Γένοβας συλλαβόντες, διὰ τῆς βίας δῆθεν, δύο ἐκ τῶν ἐν τῷ λιμένι ἀτμοπλοίων ἀπέβημεν εἰς Ταλαμόνε (Ἅγιον Στέφανον), ὅπου ἐξέδωκε τὴν πρώτην πρὸς τοὺς *μιλιούς* διαταγὴν τῆς ἡμέρας. Ἡ διαταγὴ ἐκείνη ἀφώρα ἐμὲ. Διατασσόμεν λαβῶν 150 ἄνδρας νὰ εἰσέλθω εἰς τὸ παπικὸν κράτος καὶ ν' ἀπασπολήσω πρὸς τὰ ἐκεῖ τὰ στρατεύματα. Ἡ ἀποστολὴ μου ἐπέτυχεν. Εἰς τὴν κώμην Ἐγρότε συνήψαμεν μικρὰν ἀψιμαχίαν καὶ συνελάβομεν 24 ἵππους αἰχμαλώτους. Ἡ προσοχὴ τοῦ στρατοῦ ἀπεσπάσθη πρὸς ἡμᾶς, ἐνόμισαν ὅτι ἐκεῖθεν θέλει βαδίσει ὁ Γαριβάλδης, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπέβη εἰς Μαρτάλαν.

Ἐγὼ ὁ ἀτυχῆς πάλιν ἤμην μακρὰν αὐτοῦ καὶ τὸν συνήντησα μόλις εἰς Παλέρμον, ἀφοῦ συνελήφθημεν εἰς Πιτιλιάνον ὅπου ἐφυλακίσθημεν ἐπὶ 32 ἡμέρας ἐντὸς τοῦ φρουρίου, μεθ' ἧς ἐφυγαδεύθημεν εἰς Παλέρμον ὑπὸ τοῦ κομητάτου τῆς Γένοβας. Εἰς Παλέρμον ὠραίαν τινὰ νύκτα τοῦ Ιουλίου βλέπω τὸν Γαριβάλδην ἐδθυμότερον ἐκείνητο εἰς τὸ παράθυρόν του στηρίζων ἐπιχαρίτως τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς παλάμης καὶ ἠτένιζε πρὸς τὰ ἄστρα ψάλλων :

Δίκα πέντε χρόνων ἐρωτεύθηκα
κ' ἀπάνω'ς τὰ δεκάξη ἐπαντρεύθηκα . . .

Τὴν ἐπομένην συνεκρότησε τὴν μάχην τοῦ Μιλᾶτζου. Ἦτον ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἔβλεπον καὶ ἠκολούθουν αὐτόν εἰς τὴν μάχην. Τὸ Μιλᾶτζον εἶνε παράλιον ἐν Σικελίᾳ καὶ ὁ ἄνεμος ἐφύσα ἰσχυρῶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ὁ Γαριβάλδης διηύθυνεν ἔφιππος τὸ κέντρον. Ἐβόρει τὴν ἐρυθρὰν του βλοῦζαν καὶ περὶ τὸν λαίμυρον τὸ τρίχρον μανδύλιόν του, οὐ αἰ δύο ἄκρα ἐσειόντο ὑπὸ τοῦ πνέοντος ἀνέμου, ὅστις προσβάλλων αὐτόν ἔφιππον τῷ ἔδιδε γραφικωτάτην ὄψιν. Ἐκεῖ ἐθαύμασα τὴν παρατηρητικότητά του Γαριβάλδη περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν θέσεων. Πενταχοῦ τρέχων ἔδιδε διαταγὰς, ταύτην μὲν τὴν θέσιν νὰ καθέξωσι τόσκι, ἐκείνην δὲ νὰ προσβάλλωσι πλείονες. Καὶ ὁ ἐπίλογος τῆς μάχης αὐτῆς ἦτο ὅτι μετὰ πεντάκωρον ἀντίστασιν, καθ' ἣν οἱ ἰδικοὶ μᾶς ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὰ ὀχυρώματα μὲ τὴν λόγχην ἐπιτεθέντες, ὁ στρατὸς τοῦ Βόμβια ὑπεχώρησε παραδοὺς καὶ αὐτὸ τὸ φρούριον.

Ὅτι μοὶ ἔλαμψε μεγάλην ἐντύπωσιν κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἦτο ὅτι, ὅταν οἱ ἐπιτιθέμενοι γαριβαλδῖνοι ἔκαμνον τὴν ἐφοδὸν τῶν βάλλοντες ἀγρίας φωνᾶς: Ζήτω ὁ Γαριβάλδης, αἱ χεῖρες τῶν ἐναντίων παρέλυον. Ἦτο περιέργος, ὡς καὶ ἀργότερον παρετήρησα, ἡ ἐπιρροὴ τοῦ ὀνόματός του. Οἱ μὲν ἰδικοὶ του ζητωκραυγάζοντες ὑπὲρ αὐτοῦ εἶχον πεποιθήσιν ὅτι θὰ νικήσωσιν, οἱ δὲ ἀντίθετοι ἀκούοντες τὰς ζητωκραυγὰς ταύτας καὶ τὸ

ὄνομά του, ἤρχιζον προκισθανόμενοι τὴν ἦταν. Τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔδω ἐνέπνευε θάρρος, ἐκεῖ τρόμον. Πολλάκις μέχρι τέλους προηκολούθησα τὴν μυστηριώδη δύναμιν τοῦ ὀνόματος ἐκείνου ἄλλου μὲν ἐπιχύνοντος γοητεῖαν καὶ θάρρος, ἄλλου δὲ ἀποθάρρυνσιν καὶ παραλυσίαν.

Μετὰ δύο ἡμέρας διέβημεν εἰς Μεσσήναν ἁλώσαντες μὲν τὴν πόλιν συνομολογήσαντες δ' ἐκχειρίαν μετὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἐβείναμεν ἡμέρας τινὰς ἐνταῦθα καὶ εἶτα ἐσταθμεύσαμεν εἰς τὸ ἀκρωτήριο τῆς Σικελίας, τὸν Φάρον. Ἐκεῖ τὸ πλείστον τῆς ἡμέρας διήρχετο ἀναβάντων ἐπὶ τοῦ φάρου τοῦ ὀμωνύμου ἀκρωτηρίου καὶ κατοπτεῶν τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πέριξ. Ἡμέραν τινὰ καθ' ἣν ἐγύμναζον τοὺς ἄνδρας τοῦ λόχου μου παρὰ τὴν παραλίαν ἀκούω τὸν στρατηγὸν διατάσσοντά με νὰ σταματήσω, διὰ τοῦ πυρός ἐν ἀνάγκῃ, πλοῖον ἀποπλεῶν πρὸς τὸ Παλιέριον.

Ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ μας ὅτι θὰ πυροβολήσωμεν, τὸ πλοῖον ἐσταμάτησε καὶ προσήγγισε τὴν παραλίαν, οἱ δ' ἐν αὐτῷ ἅμα τῇ διαταγῇ μας, λίαν εὐγλώτως ὑποστηρίζομένη ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν καρβυνοῦν μας, ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ παρετάχθησαν εἰς γραμμὴν. Ἦσαν ἰδιόκοι μας λιποτακτοῦντες. Ὁ στρατηγὸς κατέβη τοῦ φάρου καὶ τοὺς ἐπλησίασε.

— Ποῦ πάτε; τοῖς λέγει μὲ φωνὴν ἀγρίαν καὶ ἐξαικοντίζων κατ' αὐτῶν τὸ πῦρ τῶν ἐφ' ἡλικίων του.

— Ὡς τὰ σπήτια μας, ἐτόλμησέ τις νὰ ψιθυρίσῃ.

— Ἐκουράσθητε λοιπὸν ὑπηρετοῦντες τὴν πατρίδα σας;

Εἶπε μὲ φωνὴν χρωματιζομένην μὲ μελαγχολικὴν τινὰ εἰρωνεῖαν καὶ στραφεὶς πρὸς με ἐξηκολούθησε.

— Σφάλιξε, σὲ παρακαλῶ, σὲ κανένα μέρος αὐτὰ τὰ ζώφια.

Τῇ 8 Αὐγούστου ἔλαβον διαταγὴν νὰ εἶμαι κατὰ τὴν 9 ἡμέραν τῆς νυκτὸς εἰς τὴν παραλίαν μὲ ἀπορασιτικούς τινὰς στρατιώτας. Ἡμῶν ἐκεῖ ἀπὸ τῆς 9 ἀναμένον. Ὁ ἄνεμος ἐφύσα θροσερὸς, σχεδὸν ψυχρὸς. Εἰσῆλθον εἰς μικρὸν τι καπλεῖον παρὰ τὴν ἀκτὴν νὰ βρέξω τὴν γλῶσσαν μὲ ὀλίγας σταγόνας βρομίου ὅταν ἀκούω τὴν φωνὴν του.

— Στανιέτη, ποῦ εἶναι ὁ Στεκούλης;

— Παρὼν, στρατηγὸς, ἀποκρίνομαι σπεύδων.

— Δώδεκα σὲ κάθε βάρκα φθάνουν;

— Ναί.

— Ἐμπρός.

Ἐπεβιβάσθησαν οἱ ἄνδρες ἀνὰ δώδεκα εἰς τὰς λέμβους καὶ ἐκινήσαμεν κωπηλατοῦντες πρὸς τὴν Καλαβρίαν.

— Τίς εἶ; ἐξαικοντίζετο φωνὴ ἀγρία ἀνεκούφη τὸν δρόμον μας.

— Ἰταλία, ἀπεκρίθη ὁ Γαριβιάδης μὲ φωνὴν ἐγγαστριμύθου παράδοξον.

Ἦτο ἀπλουστάτη συνάντησις μὲ περιπολίαν ἄλλ' ἐκείνη ἢ φωνὴ ἢ διασχίσασα τὴν γλυκεῖαν σιγὴν τῆς νυκτὸς, ἐκείνη ἢ ἀντίθεσις πρὸς τὸν μονότονον ἦχον τῆς κόπης ταρκατούσης τὴν γαληνιώσαν τῆς θαλάσσης ἐπιφάνειαν, ἐκείνο τὸ μυστηριώδες, δι' οὗ περιεβλήθη ἡ λακωνικωτάτη ἐρωταπόκρισις, μοὶ ἔκκαμον παράδοξον ἐντύπωσιν. Μοὶ ἐφάνετο ὅτι οὐδέποτε ἀπηγγέθη περιπαθέστερον καὶ μυστηριωδέστερον τὸ ὄνομα τῆς Ἰταλίας. Συνετέλει δ' εἰς τοῦτο πολὺ ἡ φωνὴ τοῦ Γαριβιάδου, βαθεῖα καὶ ἐκφραστικὴ καθ' ὅλην τὴν κλίμακάν της.

Ποῖν παρέβη ἡμίσεια ὥρα ἀπεβιβάσθημεν εἰς Καλαβρίαν καὶ ἀποχαιρετίσας με ἐπὶ τῆς παραλίας ἐπέστρεψεν ὄψην ἤλθομεν συμπαραλαβὼν καὶ τὰς λέμβους. Δὲν ἠδυνάμην νὰ συνέλθω ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, διότι τοῦτο εἶχε χαρακτηρὰ τινὰ λίαν ὑποπτον ἀληθῶς. Ἦτο πλήρης καὶ τελεία ἐγκατάλειψις μιᾶς δρακίης ἀνδρῶν ἀνευ ὀδηγητῶν ἐπὶ ἐδάφους πολεμίου. Ἄλλ' ὀλίγον ἀπωτέρω συνήντησα ἀξιωματικούς τινὰς τοῦ ἐπιτελείου καὶ ἔμαθον ὅτι εἶχομεν ἔλθει, ὅπως παρασκευάζωμεν τὰ διὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Γαριβιάδου.

Ἡ ἀπόβασις πράγματι ἐγένετο τῇ 20 Αὐγούστου. Ἐπιβιβάσας τὸν στρατὸν του ἐπὶ ἀτμοπλοῖον διέταξε τὸν μηχανικὸν νὰ δώσῃ ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ ἀτμοῦ εἰς τὴν μηχανήν, καὶ ἀφοῦ ἐσύστησεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ κρατῶνται κελῶς ἵνα μὴ πέσουν, ἔκαμε τὸ σκάφος νὰ ἐξοικείλῃ, οὕτω δὲ μὲ θυσίαν ἐνὸς μόνου στρατιώτου, παθόντος ἐκ τῆς πτώσεως, ἀπεβιβάσθη εἰς Καλαβρίαν καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐπολιόρκει τὸ Ῥήγιον.

Ἐπλησίασε τοὺς ὑπ' ἐμὲ ἄνδρας κατὰ τὸ διάστημα τῆς περὶ τὸ Ῥήγιον μάχης, καὶ κρατῶν ἀνὰ χεῖρας τὸ τηλεσκόπιον παρατήρει τὰς κινήσεις τῶν πολεμίων. Καὶ ὅταν εἶδε παραλυομένους τὰς τάξεις των, οὕτω ψυχρῶς ἀνήγγειλεν εἰς ἡμᾶς τὸ γεγονός:

— Ἐσκορπίσθηκα, πᾶνε ἔς τὸ διάβολο.

Δὲν εἶχον ὅμως τελειώσῃ καὶ σφαῖρα διστρούπηκε τὸν πῖλόν του. Ἐνόμισε κατ' ἀρχάς ὅτι ἦτο σῆκον περὶ ἐκ τινος τῶν σικῶν ὑπ' ἄς ἰστάμεθα, ἀλλ' ὅταν εἶδε ὅτι ἦτο σφαῖρα, στρέψας πρὸς με, μοὶ λέγει μὲ ἀξιοθαύμαστον ἀτραξιάν:

— Οἱ εὐλογημένοι, τραβοῦν καλὰ, ἔ;

Τέσσαρες ὥρας διήρκεσεν ἡ μάχη αὕτη, καθ' ἣς ἐθεάθη εἰς ὅλα τὰ σημεῖα, τρέχων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον, ἐνθαρρύνων, διατάσσων, βλασφημιῶν ἐνίοτε, καὶ πρὸ πάντων ἐκτιθέμενος. Οὐδεμίαν εἶδεν προσοχὴν, οὔτε εἰς τὰς οἰμωγὰς τῶν πληγωμένων, οὔτε εἰς τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν, ἀλλ' ἀναμέσων αὐτῶν, μὲ ὄψιν ἀγρίαν καὶ συγχρόνως αἰγλήσαν, ἦτο ἀεικίνητος καὶ ἀτάραχος, σχεδὸν σιληρὸς πρὸς τοὺς δυστυχεῖς περὸντας.

Ἀλλὰ μόλις ἐκλείσθησαν οἱ ὄροι τῆς παραδόσεως τοῦ Ῥηγίου καὶ οἱ ἐν αὐτῷ ἐξῆλθον, ἐφρόντισε πρῶτον περὶ τῶν αἰχμαλώτων τούτων καὶ ὡς ἦτο νῆστις, πλήρης κονιορτοῦ, μὲ ὄψιν μέλιαν ἐκ τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος, κεκοπιαικῶς καὶ διψῶν, ἔσπευσε πρὸς τοὺς πληγωμένους, ἐρωτῶν ἕκαστον αὐτῶν μετὰ στοργῆς καὶ φροντίδος, ὡς ὁ τρυφερώτερος τῶν πατέρων. Καὶ τοῖς συνέχαιρε διότι ἐπληρώθησαν τόσον γενναίως, καὶ πύχαριστοι αὐτοῦ ἐκ μέρους τῆς πατρίδος, καὶ ἐνεστάλαξον βάλσαμον παρηγορίας οἱ γλυκεῖς του λόγιοι, καὶ ἀνεκούφιζον τὰς ὀδύνας ἢ συγκινοῦσα μέριμνά του καὶ αἱ πατρικαὶ θωπεῖαι του. Ὅταν δὲ εἶδε τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν:

— Ἰδοῦ, εἶπεν, οἱ εὐδαίμονες οὗτοι ἀδελφοί μας, εἰς ποίαν εὐτυχίᾳ ἡμέραν ἀποθνήσκουσιν. Οὐδεὶς θὰ εἶπῃ περὶ αὐτῶν ὅτι ἀπέθανον, ἀλλ' ὅτι ἐδόξασεν αὐτοὺς ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ πατρίς.

Καὶ ὁ πρὸ μικροῦ ἄγριος πολεμιστῆς, ὁ ἀδιαφορῶν πρὸς τοὺς γόους τῶν τραυματιῶν καὶ πατρῶν ἐπὶ τῶν νεκρῶν, ἐσπόγγιζε τὰ δάκρυά του, ἄτινα ἀφθόνως ἔρορον ἐκ τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ ἐκείνου τῶν συναγωνιστῶν.

Ἀπὸ τοῦ Ῥηγίου ὁ Γαριβιάδης ἐβάδιζε πρὸς τὸ Μοντελεόνε καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Νεάπολιν, ὅπου εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ. Ἐπορεύθη κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Μητρόπολιν καὶ μὴ εὐρὸν τὸν ἐπίσκοπον ἐκεῖ τῷ ἀφῆκε τοὺς χαριτισμούς του καὶ τὴν ἐκφρασὴν τῆς λύπης του ἐπὶ τῇ μὴ συναντήσει των. Κεκοπιαικῶς ὡς ἦτο, ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἀπεσῆθη ὅπως ἀναπαυθῆ ἐπὶ μικρὸν. Κάτωθεν τῶν ἀνακτόρων συνωστίζοντο μυριάδες λαοῦ, λαοῦ ναπολιτανοῦ, θορυβοῦντος κατὰ τὰς δώδεκα ὥρας τοῦ ἡμερονοκτίου καὶ βλασφημοῦντος κατὰ τὰς λοιπὰς δώδεκα. Καὶ εἰς τὸ πλῆθος ἐκείνο, ὅπερ πρὸ μικροῦ εἶχε θέσει τὴν τίβεννον τοῦ δικτάτορος ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ Γαριβιάδου, ἀνήγγειλέ τις ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων, ὅτι κοιμᾶται ὁ λατρευτός του ἥρως.

Ἡ λέξις κοιμᾶται διεδόθη χαμηλῇ τῇ φωνῇ ἀπὸ ὧτός εἰς οὗς, ὡς μυστικὸν προσφιλὲς ἐραστῶν, ὅπερ ἀνακοινοῦσιν οὗτοι μετὰ τῶν προσέχοντες μὴ ἀκούσασα ἢ αὖρα προδότης αὐτὸ ὅπου ἀν πνεύσῃ, καὶ ἔκαμε τὸν γύρον ὅλης τῆς πόλεως ἀψοφητῆ. Ἡ κίνησις ἐσταμάτησε, πᾶσα ζωὴ ἐνεκρώθη. Οἱ πωληταὶ τῶν ὀδῶν ἔμειναν εἰς τὸ πᾶν τοῦ μουσικοῦ των πάρετε ὠραία, οἱ τριποδιζόντες ἵπποι ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των μὲ τὸν ἕνα πόδα ἀνεπηγεργεμένον καὶ τὸν κατεβιβάσαν σιγὰ σιγὰ χωρὶς νὰ πλκταγίσῃ ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου, οἱ ἠνίοχοι ἐσταμάτησαν τὰς ἀμάξας των, χωρὶς νὰ τολμήσουν νὰ δώσουν τὸ σύνθηρος πρόσταγμα τοῦ σταθμοῦ εἰς τοὺς ἵππους, αἱ βλασφημίαι μετὰ τῶν ἀληθῶν Ναπολιτάνων διημεῖοντο μόνον διὰ κινήσεως τῶν χειλέων, χωρὶς νὰ προφέρωνται, οὐδεμίαν ἄλλα μουσικὴ ἐπληξε τὸν αἰθέρα, καὶ βεβαιοῦσιν ὅτι καὶ οὐδεμίαν κλοπῆ, ἔστω καὶ

ἐνὸς μανθηλίου, ἐγένετο ἐκ φόβου μὴ κροτήσῃ τὸ ἀφαιρούμενον. Ἡ Νεάπολις, ἡ θορυβωδέστερα πόλις τῆς ὕψηλίου, ἡ ζωσα μόνον ἐν τῷ θορύβῳ, ὡς τὰ λεπτότατα τοῦ τροπικοῦ ἀνθύλλια μόνον ἐν θερμοκηπίῳ, ἡ Νεάπολις, ἡ ἔχουσα γείτονα τὸν Βεζούβιον καὶ συνοικον τὸν θόρυβον, ἐπὶ ἐν τέταρτον, καθ' ἣ ἐκοιμᾶτο ὁ δικτάτωρ αὐτῆς, ἐνεκρώθη, καὶ ἐνόμιζε τις ὅτι παραπλεύρως τῆς Πομπηεῖς νέα νεκρόπολις ἀνεκαλύφθη.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ Γαριβιάδης προσεκάλεσε τὸν ἐπίσκοπον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κυβέρνησίν του. Καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἀγνωμονῶν, ἀκόμη καὶ πρὸς τὴν φιλοφροσύνην τοῦ δικτάτορος πρῶτον αὐτὸν ἐπισκερθέντος, ἠρνήθη νὰ ὑπακούσῃ, ὁ στρατηγὸς ὑπέβηκεν αὐτῷ τὸ δίλημμα, ἢ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ἢ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον του ἐντὸς εικοσιτεσσάρων ὡρῶν. Ὁ ἐπίσκοπος ἐπροτίμησε τὸ δεύτερον καὶ ἀνεχώρησε βαρυθυμῶν ὅτι τὸ εὐσεβὲς πλήρωμά του τὸν προέπειπε διὰ φωνῶν: Ζήτω ὁ Γαριβιάδης.

Εἶνε μυθικὴ ἡ γοητεία ἣν ἤσκει ἐπὶ τοῦ ἀγαλινώτου ἐκείνου λαοῦ ἡ ἐμφάνισις του. Καὶ ἀκόμη σήμερον εἶνε θαυμαστὸν ὅτι δύο συγκρουομένας διαδηλώσεις, ὧν ἡ μία ἐρώνει: θάνατος εἰς τὸν Καθούρ, ἐνῷ ἡ ἄλλη ἐκραυγάζει: θάνατος εἰς τὸν Μαρσίτην, κατάρρωσε νὰ καθητηγάζῃ παρμυδὰς καὶ φωνήσας:

— Θάνατος εἰς οὐδένα! Ζήτω ἡ Ἰταλία.

Λατρεία ἀκατανόητος λαοῦ πρὸς δικτάτορα, εἰς ἣν παρέδωκε τὰς κλεῖς τῆς πόλεως καὶ ὅστις χάριν τῆς ἰταλικῆς ἐνότητος τοῖς ἔφερε μίαν ἡμέραν τὸν Βίκτωρα ἐντὸς ἀμάξης καὶ τοῖς ἀναπέδωκε τὴν ἀγάπην ἐγκαθιδρῶν αὐτὸν βασιλέα.

Τὸν Γαριβιάδην ἐπανεῖδον τὸν Ὀκτώβριον ἐν Κοζεντία καὶ κατὰ τὴν μάχην τῆς Καπούης. Οἱ βουρβωνικοὶ στρατοὶ συνεποσούντο εἰς 30,000, ὀδγούμενοι ἀπὸ τὸν ἴδιον Φραγκίσκον, οἱ δὲ γαριβιάδῆνοι μόλις εἰς τὸ ἡμισυ διοικούμενοι ἀπὸ τὸν Γαριβιάδην στήσαντα τὸ στρατηγεῖον ἐν τῇ θέσει Ἁγίου Ἀγγελοῦ, ὅπου καὶ ὁ μέγας Ναπολέων ὅτε ἐπολιόρκει τὴν Καπούην. Ὅτε οἱ δύο στρατοὶ συνητηθήσαν, ὁ νῦν πρόεδρος τῆς ἰταλικῆς Βουλῆς Φαρίνης μεταβὰς παρ' αὐτῷ ἐζήτησεν ἐπιμόνως νὰ τὸν πείσῃ, ὅπως συνθηκολογήσῃ, ἢ δὲ ἀπόλυτος ἄρνησὶς του τότε ἔσωσε τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν. Δύο ἡμέρας διήρκεσεν ἡ μάχη, τὴν πρῶτην εἰς τὸ χωρίον Ἁγία Μαρία καὶ τὴν δευτέραν εἰς Καζάρταν. Ἀλλὰ τὸ φρούριον ἀνθίστατο καὶ παρημποδίζον πολὺ εἰς τὰ περὶ αὐτὸ πολεμικὰ ἔργα κλιθεναὶ τινες πλίνθων εὐρισκόμενοι κάτωθεν αὐτοῦ.

Τὴν ἄλωσιν αὐτῶν ἀνέθηκεν εἰς τὸ τάγμα μου ὁ Γαριβιάδης, παρ' ᾧ ὑπηρετεῖ καὶ ὁ Ζήσης Σωτηρίου. Ἡμεῖθα ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, ὁ δὲ Γαριβιάδης περιπραξίε μέγα μέρος τῆς πέριξ δεινροφυτείας διὰ τηλεγραφικοῦ σύρματος, ὅπως ἀσφαλίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἐπιπέσεως ἱππικοῦ ἐκ

των νότων, διάταξε να προσλάσωμεν... Τὰ ἐπήραμε, ἀφοῦ ἐφρονεῦθησαν ἔνδεκα ἐξ ἡμῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ πῦρ ἦν τόσον ἰσχυρὸν, ὥστε ὁ ὑπ' αὐτοῦ σταλεῖς πρὸς ἡμᾶς ἀγγελιαφόρος τὴν μὲν πρώτην φοράν ἐπέστρεψε χωρὶς νὰ μᾶς ἐνταμώσῃ, τὴν δὲ δευτέραν ἐφθασε πρὸς με, ἀδυνατῶν νὰ ὁμιλήσῃ καὶ μὲ συγκρουομένους σιαγόνας ἐκ τοῦ τρόμου. Εἰς τὴν ἄλωσιν τῶν κλισίων αὐτῶν ὁ Ζήσης Σωτηρίου κατέκτησε τὸ *valore militare* ἄλλ' ὅταν τῷ ἀπενεμήθη, ἐπειδὴ τοῦτο συνεπιφέρει καὶ σύνταξιν τινα μνησίαν, ὁ ὑπερήφανος Ἕλληνας τοῦ Ὀλύμπου ἔγραψεν αἰσθηματικωτάτην ἐπιστολὴν διαθέτων τὴν σύνταξιν ὑπὲρ τῶν τραυματιῶν τοῦ πολέμου.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Καπύης ἐφθασεν ἐκεῖ ὁ Βίκτωρ. Καὶ προσελθὼν τῷ Γαριβάλλῃ προσηγόρευσεν αὐτόν :

— Χαῖρος, δοῦξ τῆς Καπύης!

— Σ' εὐχαριστῶ, βασιλεῦ, ἀπάντησεν ὁ ὑπερήφανος κοσμοπολίτης ἥρωας, ἀλλ' εἶμαι ἀρκετὰ εὐτυχὴς ὡς ἀπλοῦς Γαριβάλλης.

— Χαῖρος, Γαριβάλλη, τῷ εἶπεν ὁ βασιλεὺς, καὶ τὸν ἐνηγκαλίσθη συγκεκινημένος.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἥρωος λαοῦ ὑψοῦτο ὑπερᾶνω τοῦ μεγαλείου ἐνδόξου στέμματος. Τὸ στέμμα εὐλύγιστον ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ ἀδιασείστου βήθρου δαφνοστεροῦς λαοῦ καὶ ἤλπικεν ἐπ' αὐτόν. Καὶ δὲν ἤλπισε μάτην. Διότι ὁ Γαριβάλλης ἄπαξ ἔτι ἐθυσίασεν ἱεράς πεποιθήσεις εἰς τὴν ἱερωτέραν ἰδέαν τῆς ἐνότητος τῆς πατρίδος. Ὡς πανταχοῦ ὅπου εἰσῆρχετο νικητὴς ἐφρόντιζε νὰ ἐγκαταστήσῃ καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Βίκτωρος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἔμεινε μέχρι οὗ ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἡ βασιλεία τοῦ οἴκου τῆς Σαβοῦδας καὶ εἶτα ἀπεσύρθη ἄνευ τιμῶν, ἄνευ βαθμῶν, ἀλλήλης δημοκρατικῆς, εἰς τὸ ἐρημητήριον τῆς Καπρέρας.

Λέγουν ὅτι ἐκ τοῦ πολέμου ἀφελήθη τόσον, ὥστε ὅταν ἀπεσύρτο ἐκεῖ ἔλαθεν ὡς ἐφόδιον δύο σάκκους διπυρίτου καὶ ὑπέγραψε πρὸς τινα τραπέζιτην μίαν συναλλαγματικὴν διὰ νὰ πορισθῇ τὰ πρῶτα τῆς ἐγκαταστάσεώς του ἐξοδα. Δὲν δύναμαι νὰ τὸ γνωρίζω, ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ εἶδον κατόπιν μοὶ τὸ βεβαίον. Ὅτε ἐμόναζεν εἰς Καπρέραν, ἔζη διὰ συνεισφορῶν τοῦ λαοῦ, τὰς ὁποίας, ὁσάκις ἐλάμβανε παρὰ τῶν δῆμων, οὐδαμῶς ἀπέκρυπτε. Τοῦναντίον κῆχαριστεῖ διὰ μιᾶς ἐπιστολῆς μὲ τὰς αὐτὰς σχεδὸν πάντοτε τυπικὰς φράσεις : « Ἐλαθὶ τὸ δῶρόν σας καὶ σὰς εὐχαριστῶ ».

Εἰς Καπρέραν ἔζη ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης μὲν εὐπορῶν. Ἡ οἰκία του εἶχεν ἕν καὶ μόνον πάτωμα, ἰσόγειον. Μόλις εἰσῆρχετο τις ἐβλεπεν εἰς μίαν γωνίαν ἕν καθάρα κρεμαστὸν, κάτωθεν τοῦ ὀποῖου ἐτίθεντο ξύλα, κοπτόμενα ὑπὸ τοῦ ἰδίου. Αὐτὸ ἦτο τὸ μαγειρεῖον. Τὸ δὲ ἐστικτόριον ἀπέναντι εὐρισκόμενον εἶχεν ὀλίγα καθίσματα ἄπλα, ψιθάβια, τοῦ κοινοτέρου εἶδους, καὶ τινὰς εἰκόνας

παριστώσας ἁλιεῖαν ἢ θήραν. Τὸ δωμάτιον τῆς θυγατρὸς του ἔκειτο πρὸς τὸ βᾶθος καὶ δὲν περιεῖχεν οὐδὲν ἐπιπλὸν ἔστω καὶ μακροθῆν ἀντικρύζον τὴν πολυτέλειαν. Μία κλίνη, δύο ἢ τρεῖς ἔδρακι ἐκ τῶν πολυτελεστέρων τοῦ ἐστικτορίου, μίαν μικρὰν τράπεζαν καὶ ὀλίγα φυλλάδια καὶ βιβλία ἐπ' αὐτῆς ἦσαν ἅπας ὁ στολισμὸς του· ἐνόμιζε τις ὅτι εἰσῆρχετο εἰς τὸ δωμάτιον ποιμενίδος, ἥτις ἐκ τύχης ἔμαθε καὶ ὀλίγα γράμματα. Τὸ δὲ ἰδιὸν τοῦ δωματίου τί περιεῖχε ; Μίαν περιπλέον πολυτέλειαν, δέρμα προβάτου πρὸ τῆς κλίνης, ἀξιώσεις τάπητος ἔχον καὶ τοικύτας ὑπηρεσίας προσφέρον εἰς τὴν πάσχοντα ἐκ ἐυκαταστασῶν κυρίως του. Κατὰ τὰ ἄλλα, μὴ ἐρωτᾶτε· εἶχε μίαν τράπεζαν δυναμένην νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς γραφεῖον, ἂν ἔκρινε τις ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτῆς μελανοδοχείου καὶ χάρτου, ἀλλ' οὐδέποτε χρησιμεύουσαν ὡς τοιοῦτον τῷ Γαριβάλλῃ προτιμῶντι νὰ γράφῃ ἐπὶ τοῦ γόνατος ἢ ν' ἀκουμβήσῃ ἐπ' αὐτῆς μὲ κίνδυνον ἢ νὰ τὴν ἀποχωρισθῇ διὰ παντὸς ἔνεκα τῆς ἐτοιμορρόπου καταστάσεώς της ἢ νὰ συγχρημυσθῇ μετ' αὐτῆς. Ἄνωθεν τῆς κλίνης ὠσειδῆς πλαίσιον ἔκρυπτεν εὐσεβῆς ἐνθύμημα τὰς δύο πλεξίδας τῆς κόμης τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ Ἀνίτας. Τὰς εἶχε κόψει ἰδίᾳ χειρὶ διὰ μαχαίρας, ὅτε ἀπεχωρίζετο τοῦ νεκροῦ τῆς.

Ὁ βίος του μέχρι ἐσχάτων ὁσάκις ἀπεσύρτο ἐπὶ τῆς Καπρέρας ἦτον ὁ αὐτῆς λιτὸς καὶ στερεοτύπος. Ἠγείρετο τῆς κλίνης ἅμα τῇ ἡσῆ, ἔπινε μικρὸν κακίσιον ἀπλοῦ καφέ καὶ ἔκαμνε μακρὸν περίπαικτον δίωρον. Ἐπιστρέφων ἔπινεν ὀλίγον γάλα καὶ ἤρχιζε τὴν βάνκυσον ἐργασίαν. Ἐσκαπτεν ἢ ἔκοπτε ξύλα, ὡς ὁ τελειότερος ἐργάτης, μέχρι μεσημβρίας. Εἰς τὴν τράπεζάν του ἦτο ἥρωας ὡς καὶ εἰς τὰς μάχας· ἔτρωγε κατὰ κόρον. Καὶ ἐὰν εἶχε προσκεκλημένους εἰς αὐτήν, κατ' οὐδὲν καὶ τότε πάλιν διεφύρουσαν τῆς καθημερινῆς, οἰοσθήποτε καὶ ἂν ἦτο ὁ παρκαθημένος, ὁ Γαριβάλλης ἔτρωγεν ἕν τοῦ πρώτου ἀρέσκοντος αὐτῷ φαγητοῦ ἀφθάνως μέχρι χορτασμοῦ καὶ ἐπειράτου τὸ γεῦμα του ἐκεῖ ὅπου ἴσως ἦν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῶν ἄλλων συνδαιτυμόνων. Ἠρέσκετο νὰ τρώγῃ τ' ἄλευρά, τὰ θαλασσινὰ, ἰχθῦς ἢ κυνήγι, ἰδίως δὲ ὅταν ἦσαν καρποὶ τῶν κόπων του· διότι ἠγάπα πολὺ τὴν θήραν καὶ τὴν ἁλιεῖαν. Ἄλλ' ἂν καὶ ἠρέσκετο νὰ τρώγῃ τὰ φαγητὰ ταῦτα, δὲν τὰ ἠγγίκεν ὁσάκις ἔδραμα τι ἐκ τῶν παρεθεθέντων τῷ ἐφάνετο νοστιμώτερον. Ἡ διαίτα του αὕτη ἦν εἰς ὅλας τὰς τραπέζας πάντοτε ἡ αὕτη, ἢ δὲ τράπεζά του οὐδέποτε ἐτιμᾶτο διὰ μεγαλειότερου ἀριθμοῦ φαγητῶν, οἰοσθήποτε καὶ ἂν παρεκάλητο, οἰκλήποτε καὶ ἂν ἦτο ἐπίσημος ἡμέρα. Ἠγείρετο τῆς τραπέζης ἀμέσως ἀφίπων τοὺς ἄλλους νὰ ἐξακολουθῶσιν ἐπὶ πολὺ ἔτι τὸ γεῦμα των. Τὸν κανόνα τοῦτον ἐτήρει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ δὲν παρέδκινεν αὐτὸν ἢ μόνον ὁσάκις μεταξὺ τῶν συνδαιτυμόνων ὑπῆρχον ὀφθαλμοὶ τινες γλυκεῖς ἢ

προκλητικῆς τῆς ὠραιότητος. Τότε ὁ Γαριβάλλης ἐπειράτο παντὶ σθένει ν' ἀποδείξῃ εἰς ἑαυτὸν ὅτι δὲν ἔχει μόνον τὴν δύναμιν νὰ κατακτᾷ πόλεις, ἀλλὰ καὶ καρδίας. Καὶ εἰς τὸ δεύτερον στάδιον, εἶχεν, ὡς λέγουσιν, ἐπιτυχίας ἀμιλλωμένας πρὸς τὰς πολεμικὰς. Τὰς δάφνας, ἃς ἔδραψεν εἰς τὰ πεδία τῶν ἐρώτων, ἐπεδίωξε πλεῖστον ἢ ἐκεῖνας τῶν πεδίων τῶν μαχῶν.

Μετὰ τὸ γεῦμα πάντοτε ἀπεσύρτο εἰς τὸ δωμάτιόν του ἐκάπνιζεν ἕν σιγάρον καὶ παρεδίδοτο εἰς ὕπνον οὐδέποτε παρεκτινόμενον πλεόντης ἡμισείας ὥρας. Εἶτα δὲ ἠγείρετο καὶ ἔγραψε τὰς ἀπαντήσεις εἰς τὰς διαφόρους ἐπιστολάς ἃς ἐλάμβανεν. Ὅταν ἐξήρχετο τοῦ δωματίου, οἱ οικεῖοι αὐτῷ συνεμορφοῦντο μὲ τὸ βαρόμετρον τῆς ψυχικῆς του διαθέσεως, ὅπερ ἦν ὁ πῖλός του. Ἐὰν ἔφραζεν αὐτὸν φιλαρέσκως κεκλιμένον πρὸς τὸν κρόταφον ἢ πρὸς τὰ ὀπίσω, ἡ εὐδιαθεσία του ἦτο ἡ συνήθης χαριστάτη καὶ ἡ χαρὰ του ἀνυπόκριτος, ἀλλ' ἐὰν πρὸς τὰς ὀφρῦς καταπίπτοντα, πικρὰ τις ἢ κακοδιαθεσία τραγικῆ ἐμάστιζεν αὐτόν.

Εἰς μίαν τοιαύτην πρὸς τὰς ὀφρῦς καταπίπτωσιν τοῦ πῖλου ἐπεχείρησε νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτὸν ὁ ἱερεὺς τοῦ ἀπέναντι νησοῦ τοῦ Μαγδαληνῆς. Ἀλλὰ μόλις εἶδε τὴν λέμβον του ὁ Γαριβάλλης πλησιαζούσαν πρὸς τὴν Καπρέραν, κινῶν τὴν χεῖρα, ὡς συνείλιζε πάντοτε, ὁσάκις ὠμίλει περὶ οἰουδήποτε ἀντικειμένου, ἐφώνησε,

— Φροσάτη, Φροσάτη, πῆς εἰς αὐτὸ τὸ κοράκι ποῦ ἔρχεται, ὅτι ἐδῶ δὲν ἔχομεν οὔτε ἀρρώστους οὔτε πηθαμένους καὶ... νὰ φύγῃ.

Ὁ Φροσάτης αὐτὸς ἦτο ὁ ἀφωτισμένος ἔμπιστος ἀκόλουθός του, ὅστις ἦν ὁ μόνος μετ' ὀλίγων οικείων καὶ φίλων του, ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ὁποίων ἐδέχετο προσφερόμενα ἐδέσματα ἢ ποτὰ. Διότι ὁ Γαριβάλλης ἦτο λίαν φιλύποτος, καὶ ἐπίστευεν ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι καρδοκοῦντες τὴν εὐκαιρίαν ὅπως δηλητηριάσωσιν αὐτόν. Οἱ περὶ αὐτὸν τὸ ἐγνωρίζον πάντες, διὸ καὶ τοῖς ἐφάνη παράδοξον ὅταν τοῖς εἶπεν ὅτι ἐγὼ ἔχω τὴν ἄδειαν νὰ εἰσέρχωμαι πανταχοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ του καὶ νὰ ἐγγίξω τὰ πάντα. Εἰς τοὺς φίλους οὗς εἶχε καλῶς γνωρίσει παρεῖχεν ἀμέριστον τὴν ἐμπιστοσύνην του καὶ τὴν φιλίαν του. Ὅταν τις ἐξ αὐτῶν τῶν ὀλίγων ἐριστοῦνετο ἐν Καπρέρᾳ, δὲν ἠνῶει νὰ καθῆσθαι εἰς τὴν τράπεζαν ἄνευ ἐκείνου, ἔστω καὶ ἂν ἡ γαστήρ ζυῖγους χαριτωμένων ὀφθαλμῶν εἴλκευεν αὐτόν.

Ἡμέραν τινὰ μ' ἐκάλεσεν εἰς Καπρέραν. Ἐν Ἑλλάδι ἐφάνετο μὲν ἀναθρόσκων ὁ κῆπος τῆς συναμοσίας τοῦ 1862. Εἶχεν ἐνθυμηθῆ τὴν αἴτησίν μου.

— Πῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ; μοὶ λέγει.

Ἐδέχθη προθύμως, μ' ἐρωδίασε μὲ ἐπιστολῆν του καὶ ἤλθεν ἐδῶ ἐκ μέρους του πρὸς τὸν Κανάραν. Ὁ πυρπολητὴς ναύαρχος ἀσμένως ἤλθεν εἰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν πειρατὴν στρατηγόν. Τὸ

σχέδιον ἦτο ὅπως ὁ Κανάρας ἀνάψῃ τὸ πῦρ ἐντὸς τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος καὶ ὁ Γαριβάλλης διευθύνῃ τὴν πυρκαϊάν ἐξω αὐτῆς, ἐν τῇ θούλῃ. Ἀνεχώρησα εἰς Κέρκυραν, ἤλθον εἰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ τότε Μητροπολίτου Κερκύρας Ἀθανασίου καὶ συνεστήσαμεν ἐπαναστατικὸν κομιτάτον. Ἐκεῖθεν διέβην εἰς Ἠπειρον καὶ Μακεδονίαν καὶ πανταχοῦ ἐν ὀνόματι τοῦ Γαριβάλλῃ συνεστάθησαν κομιτάτα. Μετὰ μακρὰν περιπλάνησιν ἐπέστρεψα εἰς Τουρίνον καὶ τῷ ἀνήγγειλα τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν μου, τὰ δὲ πράγματα ἐφάνοντο βαίνοντα κατ' εὐχὴν. Ἀλλὰ δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ ἐπῆλθε πλήρης ἀποτυχία ἀπὸ μέρους τῶν ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Γαριβάλλης μὲ ἐκάλεσε καὶ μοὶ ἀνεκοίωσε τὴν ἀπότυχίαν.

— Τί κάνουν αὐτοὶ οἱ δικοί σου ; μὲ ἠρώτησε περιλυπὸς καὶ ἀπορῶν.

Διέγνωσα βαθεῖαν λύπην εἰς τὸ πρόσωπόν του, διότι ἐβλεπεν ἀποτυγχανούσας τὰς προσπάθειάς του, ἐνῶ αὐτὸς ἔτρωπε θερμώτατον πόθον νὰ συνδέσῃ τὸ ὄνομά του μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ ὄλους τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ τὴν Ἑλλάδα μίαν, ἠνωμένην καὶ ἐλευθέραν. Καὶ πολλὰκις ὅταν ἐδεξιοῦτο Ἕλληνας, ἐπισκεπτομένους αὐτόν, ἔλεγε περὶ τῶν δούλων Ἑλλήνων.

— Οἱ καῦμένοι ἐκείνοι οἱ δικοί σας, ὑποφέρουν πολὺ, ἔ ; Τοὺς εἶδα... τοὺς εἶδα μίαν φοράν ποῦ ἐπέρασα ἀπὸ τὴν Μιτυλήνην μ' ἕνα καράβι ἐμπορικόν.

Οὕτω πάντοτε ἐφρόντιζε περὶ τῆς Ἑλλάδος μὲ ζέσιν καὶ θέρμην πολλήν. Καὶ ὁ αἰώνιος πόθος του ἦν νὰ τακτοποιηθῶσιν αἱ ὑποθέσεις τῆς ἀτυχοῦς Ἰταλίας, τῆς ὠραίας πατρίδος του, καὶ νὰ σπεύσῃ ν' ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς ἐνδόξου πατρίδος ἡμῶν, ὡς ἔλεγεν. Διὸ καὶ ὅταν εἰς Γένοβαν παρὰ τὸν Βιζάνιον τῷ παρουσίασεν τινὰς τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Ναυπλιακῆς ἐπαναστάσεως, τρωφερώτατα ὑπεδέχθη αὐτοὺς καὶ συγκεκινημένος ἔσπευσε νὰ τοῖς εἴπῃ :

— Φίλοι μου, εἶμαι πρόθυμος εἰς ὅ,τι δύναμαι, εἰς ὅ,τι μὲ νομίζετε χρήσιμον.

Ἀφοῦ δὲ ἐκωλύθη νὰ προμαχθῇ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἀτυχοῦς Πολωνίας, ἤρχισε πάλιν παρασκευαζόμενος διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ παπικοῦ κράτους. Ἐκ Καπρέρας ἐφθασεν εἰς Παλέριον, ὅπου συνήντησε τοὺς συνηγμένους ἐθελοντάς του, καὶ ἐβάδισε πρὸς τὴν Κατάνην. Πρὸ τῆς ἐκκινήσεως τῶν στρατευμάτων ἀπέτεινε πρὸς τοὺς ἀνδρας δύο λέξεις :

« Ἡ Ἰταλία δὲν εἶναι εἰς Ρώμην. Ἡ Ἰταλία δὲν εἶναι ἐλευθέρη, εἶναι δούλη. Ἡ τὴν Ρώμην ἢ τὸν θάνατον ».

Εἶπε καὶ ἐξεκίνησεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του. Ἐφθασεν εἰς τὴν Κατάνην καὶ ἐκεῖθεν ἀνῆλθεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Καλαβρίας, ὅπου ἔμεινε δέκα ἡμέρας τρεφόμενος μετὰ τοῦ στρατοῦ διὰ

μιάς μοναδικῆς τροφῆς, γεωμήλων καὶ μόνον γεωμήλων. Ἐφθασαν ἐπὶ τέλους εἰς Ἀσπρομόντε. Ἡ κυβέρνησις ἔσπευσε ν' ἀναγκασθῆναι τὴν πρὸς τὴν Ρώμην πορείαν τοῦ διὰ στρατευμάτων ὑπὸ τὴν στρατηγὴν Τσιαλδίνην. Διαταγαὶ νὰ κτυπηθῶσιν ἐν ἀνάγκῃ οἱ δύο στρατοὶ δὲν εἶχον δοθῆ. Τοῦναντίον ἦτο ἀπηγορευμένη πᾶσα ἐχθροπραξία μεταξὺ αὐτῶν.

Τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ γαριβαλδίνου στρατοῦ ἀπετέλει σῶμα βερσαλιέρων, ἐν ᾧ συμπεριλαμβάνετο καὶ ὁ Ζήσης Ζωτηρίου. Τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ διόκει ὁ Παλαβιτσίνης, ἀνὴρ συνετός καὶ φιλόπατρις. Πῶς συνέβη ν' ἀρχίσῃ πῦρ μεταξὺ τῶν δύο ἐμπροσθοφυλακῶν, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω. Τοῦτο μόνον γνωρίζω ὅτι καὶ οἱ συμπλακέντες ἐπιυροβόλουν ἀνευ ὀρέξεως καὶ οἱ ἐπίλοιποι στρατὸς ἐκπεπληγμένοι ἤκουε τοὺς πυροβολισμούς. Ὁ Γαριβάλδης, ὅταν ἤκουσε τὸν κρότον τῆς ἀψιμαχίας, ὅταν εἶδεν ὅτι ὄντως συνεπλάκησαν, παράφορος ἐρρίφθη ἀναμέσον τῶν δύο πυρῶν.

— Αἰσχος, ἐκράυασε δι' ὅλης τῆς δυνάμεως τῆς ἰσχυρᾶς φωνῆς του, δὲν εἶσθε Ἴταλοι, αἰσχος νὰ κτυπᾶ ἀδελφὸς τὸν ἀδελφόν του.

Ἄλλὰ σφαῖρα ἀδελφικὴ ἐπλήγωσεν αὐτὸν ἐμπαιγίσια εἰς τὸν πόδα. Καὶ ἀξιοματικῶς ἐλαφρόνους ἐκ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ πλησιάζας τῷ ἐζήτησε νὰ παραδώσῃ τὸ ξίφος. Τὸ ξίφος τοῦ ὁ Γαριβάλδης! Ἄλλ' ἔσπευσε εὐθύς ὁ Παλαβιτσίνης καὶ ἀποκαλυφθεὶς πρὸ τοῦ δαρνοστεφοῦς προμάχου τῆς πατρίδος, τοῦ ὑπὸ σφαίρας ἰταλικῆς πληγωθέντος ἀθανάτου ἥρωος τῆς Ἰταλίας, διέταξε νὰ τεθῆ ὑπὸ κράτην ὁ αὐθάδης, καὶ περιποιήθῃ ὅσον ἡδύνατο τὸν στρατηγόν. Μετέφερον αὐτὸν εἰς Ρήγιον, ὅπου ὁ Τσιαλδίνης περιώρισεν εἰς πολεμικὸν τι πλοῖον τὸν τραυματίαν, ἐγκαταλείψας αὐτὸν ἀνευ ἰατρῶν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας.

Διευκρινίσθησαν οἱ ἰατροὶ τοῦ Γαριβάλδου κατὰ τῆς ἀπανθρωπίας, ἡ δὲ κυβέρνησις διέταξε νὰ χορηγηθῆ εἰς τὸν ἐπιφανῆ φυλακισμένον τῆς πᾶσα βοήθεια τῆς ἐπιστήμης. Ἐκλείσθη λοιπὸν εἰς τὸ ἐν Σπέτσια φρούριον καὶ ἤρχισαν τὰ συμβούλια τῶν ἰατρῶν περὶ τῆς τύχης τοῦ ποδὸς του, οὗτινος ἡ πληγὴ ἐκ τῆς τριημέρου ἐγκαταλείψεως φλογωθεῖσα ἐγέννησε τεράστιον οἰδήμα περὶ αὐτὴν. Ἡ πλειονότης τῶν ἰατρῶν ἀπεφάσισε ν' ἀποκοπῆ ὁ πάσχων ποὺς, ἠρωτήθη δὲ καὶ ὁ ἴδιος περὶ τούτου.

— Καλλίτερον, ἀπεκρίθη, νὰ χάσω τὸ πόδι καὶ νὰ μείνῃ ἡ ζωὴ διὰ τὴν πατρίδα μου παρὰ νὰ χάσω τὴν ζωὴν διὰ τὸ πόδι.

Ἄλλ' ἡ γνώμη τοῦ διασημοῦ χειρουργοῦ Νελατωνὸς ὑπερίσχυσε, καὶ ἐφαρμοσθεῖς τῆς θεραπείας ἦν ἐκεῖνος διέγραψεν, ἐξήχθη ἡ σφαῖρα ἐν Πίζα ὑπὸ τοῦ χειρουργοῦ Γιαννέλη, καὶ ὁ Γαριβάλδης ἀπῆλθεν εἰς Καπρέραν πρὸς ἀνάρρωσιν.

Ἀποτυχούσας μετὰ τινὰ καιρὸν τῆς ἀποπείρας του ὑπὲρ τῆς Βενετίας, ἀπεγοητεύθη καὶ ἀπεσύρθη εἰς Καπρέραν, ἐρημίτης ὡς πρὶν, πτωχός, ζῶν ἐκ τῶν συνεισφορῶν τῶν πόλεων. Οἱ Ἄγγλοι, οἱ ὅποιοι ἐξεδήλωσαν ἀνυπόκριτον λατρείαν πρὸς αὐτὸν, ὅτε ἐπεχείρησε τὴν εἰς Ἀγγλίαν περιοδείαν του, ἐπεμπον εἰς Καπρέραν τὰ παραδοξότερα δῶρα. Τῷ προσέφερον ἀτμομηχανὴν γεωργικὴν διὰ νὰ καλλιεργῆ τὴν σχεδὸν ἀνύπαρκτον γῆν ἐν Καπρέρα, καὶ βοτανικὸν γεωπόνον ἵνα ἐπιστατῆ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀφθόνων αὐτῆς βράχων ἴσως.

Μεταξὺ τῶν δώρων τούτων τῷ ἐπεμψαν καὶ ὠραιότατον ἀνεμόμυλον, ὃν ἐπίτηδες ἐλθὼν μηχανικός ἐστήσεν ἐκεῖ. Ἡμέραν τινὰ καθ' ἣν ὁ μηχανικός ἐγάρασσε τὰς μυλοπέτρας καὶ ὁ Γαριβάλδης ἐβλεπεν, ἰστάμενος πρὸ τῆς θύρας, τὴν ἐργασίαν ἐκτελουμένην, ἐπνευσεν ἀνεμὸς βίαιος καὶ σφοδρὸς, ὁ ἀκατάσχετος ἐκεῖνος ἀνεμὸς τοῦ μεταξὺ Σαρδηνίας καὶ Κορσικῆς στενοῦ, ὁ προσβάλλων τὴν Καπρέραν, καὶ παρασύρας τὴν ὑπερμεγέθη βαρειὰν κλίμακα τοῦ ἀνεμομύλου, ἐφρεν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ στρατηγοῦ.

Ἰστάμενος ὀπισθὲν τοῦ ἐπρόφθασα, καὶ ἀπωθήσας ἰσχυρῶς τὸν Γαριβάλδην πρὸς τὰ ἔνδον τοῦ μύλου, ἔθεσε τὸ σῶμά μου εἰς τὴν θέσιν ἐκείνου καὶ ὑψώσα τὰς χεῖρας διὰ νὰ ἀνακόψω τὴν ὄρμην τῆς ἐπ' ἐμοῦ καταπιπτούσης κλίμακος. Ἄλλὰ δὲν ἡδυνήθη καὶ εὐρέθη ὑπ' αὐτὴν πρηγῆς.

Ὁ στρατηγός, ὅστις ὡς ἐκ τῆς ὠθήσεώς μου, εἶχε πέσει καὶ αὐτὸς πρηγῆς ἐπὶ τῶν μυλοπετρῶν, ἠγέρθη καὶ ἔσπευσε νὰ με ἐξαγάγῃ κάτωθεν τῆς κλίμακος. Ὅτε δὲ ἠγέρθη, με ἔψαυε θεωπευτικῶς, ὡς μήτηρ φιλόστοργος τὸ ἀπὸ κινδύνου σωθὲν τέκνον τῆς, καὶ συγκεκινημένος θλίψας με ἐν τῇ ἀγκάλῃ του, τοῦτο μόνον ἡδυνήθη νὰ εἴπῃ :

— O povero Stecouli !

Μετὰ μακρὰν διὰ τὸ ἀνήσυγον πνευμά του ἡσυχίαν, μέχρι τοῦ 1866, ὁ Γαριβάλδης ἠγέρθη ν' ἀπαιτήσῃ ἐν ὀνόματι τῆς μητρὸς Ἰταλίας τὸ Τυρόλον. Με ἀπέστειλεν εἰς Βιολέτταν μετὰ τοῦ υἱοῦ του Μενόττη ἵνα συγκεντρώσωμεν σώματα. Ἐξετελέσαμεν τὰς διαταγὰς του, καὶ συναντήσας ἡμᾶς ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς καὶ ἐθαδίσαμεν πρὸς τὸ Ροκαντάρον. Ἐνθυμούμαι ἐκεῖ τὴν μόνην ὑποκρισίαν ἣν εἶδον ἐν τῷ Γαριβάλδῃ. Ὅτε ἔλαβε συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ρικάρζολη ἐκεῖ, οἱ γαριβαλδῖνοι διαβαίνοντες ὑπὸ τὴν οἰκίαν ἐψάλλον δημῶδες τότε μεταξὺ ἡμῶν ᾄσμα :

« Ζήτω ἡ δημοκρατία !
ἡ γυναῖκες ξεφωνοῦν.
ἄλλ' ἐν θεῷ ἡ Ἰταλία
καὶ αὐταῖς τὴν ξεφνοῦν. »

Ὁ Ρικάρζολης ἐπαράχθη καὶ ὁ Γαριβάλδης ὑ-

ποκρινόμενος ἐβλασφήμησε τοὺς ἀγαπητοὺς τοῦ στρατιώτας ψάλλοντας πόθους κοινούς.

Ἐκεῖ εἰς Ροκαντάρον συνήψαμεν μάχην πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς. Ὁ Γαριβάλδης βλέπων τοὺς ἰδικούς μας ὑποχωροῦντας,

— Ἐντροπή, κραυγάζει στενωρείως, ἐκεῖνοι δούλοι καὶ ἡμεῖς ἐλεύθεροι νὰ μὴ νικῶμεν.

Εἰς τὴν φωνὴν του οἱ ἰδικοί μας ὤρμησαν ὡς λέοντες. Σφαῖρα δὲ αὐστριακὴ διέσχισε τὸν μηρὸν τοῦ Γαριβάλδου. Ἐθέσαμεν αὐτὸν εἰς φορεῖον καὶ ἐξηπλωμένος ἐπ' αὐτοῦ δικύθουν ἀτάραχος τὴν μάχην ἐκείνην καθ' ἣν ἐκυριεύσαμεν τὸ ἐπὶ τῶν Ἀλπεων φρούριον Ἀμβούλαν, παραδοθὲν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν μετὰ λυσσώδη ἐφοδῶν, καθ' ἣν τὰ Ζήτω ὁ Γαριβάλδης τῶν ἡμετέρων ἐσκέπαζον τὸν συριγμὸν τῶν σφαιρῶν καὶ τὸν κρότον τῆς μάχης, ἐπαυξάνοντα τὴν ὀγλοσὴν.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς μάχης ἐθαυμάσαμεν τὴν πρὸς τοὺς τραυματίας αὐστριακοὺς τρυφερότητά του. Ἐπεσκέφθη πάντας εἰς τὸ νοσοκομεῖον, παρηγορῶν, ἐνθαρρύνων καὶ συγχαιρῶν αὐτοὺς, ὅτι ἐπληρώθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ἄλλ' ἡ εἰρήνη μετ' ὀλίγον ἔλειπε καὶ ὡς ἔλεγεν ὁ ἴδιος: ἡ κυβέρνησις μᾶς ἐστειλε ἑστὰ σπητάκια μας. Ἀπεσύρθη λοιπὸν καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Καπρέραν του.

Εὐρισκόμην ἐκεῖ ὅταν ἔλαβε τηλεγράφημα ἀγγέλλον τὴν ἐκρήξιν τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως. Αὐθωρεὶ με διέταξε νὰ ἀναχωρήσω με ἐντολήν του εἰς Κρήτην. Εὐρισκόμενον δ' ἐκεῖ με ἀνεκάλεσε διὰ τὸ κίνημα τῆς Μεντάνας. Ἄλλ' ὅταν ἐφθασα, ὁ Γαριβάλδης εἶχε συλληφθῆ τεθεῖς μετὰ τῷ Γάλλων καὶ Ἰταλῶν, ὁ δὲ Μενόττης ὃν εὗρον περιορισθὲν νὰ μοὶ εἴπῃ ἐν ἀπογοητεύσει :

— Papa in 'resto.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν λοιπὸν τῆς Μεντάνας ἀνεχώρησα καὶ πάλιν τῇ ἐντολῇ του εἰς Κρήτην, ὅταν δ' ἐτελείωσεν οἰκτρῶς ἡ ἐπανάστασις αὐτῆς, τὸν εὗρον εἰς Καπρέραν διακρούοντα ἐπὶ ταῖς ἀτυχίαις ἡμῶν.

Τρία ἔτη ἔκτοτε διήλθε ρευματιῶν καὶ μονάζων ἐν Καπρέρα μέχρις οὗ ἀτμόπλοιοι προσεγγίσαν ἐκεῖ τῷ 1870, ἀνήρπασε σχεδὸν αὐτὸν. Ἀπῆλθε τότε εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Γαλλίαν καὶ ἐγένετο στρατάρχης τῶν Βοσγίων ἀναλαθὼν τὴν διοίκησιν τῶν λεγεῶνων τῶν ἑλλοιτῶν. Εἰς Ἐπινὰ ὅπου εἶχε τὸ στρατηγεῖον του κατὰ Ὀκτωβρίου, συνήντησα αὐτὸν καὶ ἐγὼ μετὰ τινων Ἑλλήνων ἑλλοιτῶν. Ὅταν τῷ παρουσιάσα τοὺς ὀλιγαριθμούς ἐκείνους ἀνδρας ριγούντας σχεδὸν, ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ κιβωτίου του ταῖς προσέφερον ἀνὰ μίαν φλανέλαν ἐκ τῶν ἰδίων, κρατήσας μίαν μόνην δι' ἐαυτὸν.

Τῇ 22 Ὀκτωβρίου συνήψαμεν τὴν μάχην ἐν Διζόν, τοῦ Γαριβάλδου ἀκινήτου ἐκ τῶν ρευματισμῶν, καὶ ἀπὸ ἀμάξης ἀνοικτῆς διευθύνοντος τὸ πυροβολικόν. Οἱ στρατοὶ μας τότε ὑπεχώρησαν, οἱ δὲ ὀγδοήκοντα Ἑλλήνες ἑλλοιτῶν εἶμιναν μα-

χόμενοι καὶ ἐξασφαλιζόντες εἰς τοὺς ὑποχωροῦντας τὴν ὑποχώρησιν. Ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει τῆς αὐτῆς ἡμέρας συγκεκινημένος ἀνερωήθη :

— Σὺς εὐχαριστῶ. Ἑλλήνες !

Τὴν ἐπιούσαν συνήρθη ἡ μεγάλη μάχη ἐν Διζόν μετὰ τῶν Πρώσων. Οἱ λεγεῶνες τῶν ἑλλοιτῶν τοῦ Γαριβάλδου ἐπέφερον θραυσιν εἰς τὰς πρωσσικὰς φάλαγγας, ὃν τοὺς νεκροὺς ἐβλέπομεν ἐξαπλωμένους εἰς γραμμὴν ὡς ἐν παρατάξει. Δύο ἐξόχους πράξεις τῆς μεγάλης ψυχῆς τοῦ Γαριβάλδου ἐθαύμασα ἐκεῖ.

Ἡ μία ἦτο ὅτε ὁ ἀγγελιαφόρος τοῦ υἱοῦ του Ρικιόττη τῷ ἐκόμισε πρωσσικὴν τινα σημαίαν ἀκυλευθεῖσαν ἀπὸ νεκροῦ σημαιοφόρου. Διέταξεν αὐθωρεὶ νὰ τὴν ἀποδώσῃ λέγων :

— Δόσατέ την, ἀνήκει εἰς ἀνδρείους.

Ἡ ἄλλη ἦτον, ὅτε σφαῖρα σθάσασα μέχρι τῆς ἀμάξης του, ἀφ' ἧς διηύθυνε τὴν μάχην, ἀφῆκεν ἀπὸ τὸν παρὰ τὸ πλεονόν του καθήμενον ἰατρόν. Αἱ χεῖρές του δὲν ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσωσι ἐκ τῶν ρευματισμῶν, ὁ δὲ ἰατρός κατακλυδῶν ὀλίγου δεῖν ἐπιπτεν ἀπὸ τῆς ἀμάξης. Ταχύτερος ἀστραπῆς ὁ Γαριβάλδης ἐκείνησεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ φορέματος διὰ τῶν ὀδόντων καὶ ἐξέπεμψεν ἀνάρθρως φωνάς. Ἐσπευσαν καὶ ἀνεγείραντες τὸν ἰατρόν, ἔθεσαν κατὰ διαταγὴν του αὐτὸν μετὰ τῶν σκελῶν του. Ἐξασφαλίσας δ' οὕτω τὸ πτώμα αὐτοῦ ἐστράφη ἀτάραχος πρὸς τοὺς σπεύσαντας καὶ εἶπε :

— Πηγαίνεται ἐμπρός.

Τῇ 25 Ὀκτωβρίου ἐφθασεν ἡ διαταγὴ τῆς ὑποχωρήσεως καὶ τὰ λοιπὰ εἶναι γνωστά. Ὁ Γαριβάλδης ἀποχωρήσας εἰς Καπρέραν ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς Ἀλγερίας ἐν τῇ γαλλικῇ Ἐθνοσυνελεύσει διὰ πλειονοψηφίας ἀπιστευτῶς καταπληκτικῆς. Ἡ γαλλικὴ Ἐθνοσυνέλευσις ἠκύρωσε τὴν ἐκλογὴν του, ἀλλ' ἐδέχθη ράπισμα κατενεχθὲν αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Βικτωρος Οὐγγῶ παραιτηθέντος καὶ διακηρύξαντος, ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ παρακάθῃται μετ' ἐκείνων, οὔτινας ἀπηγόρευσαν τὴν εἰσοδὸν ἐν τῇ γαλλικῇ Ἐθνοσυνελεύσει εἰς τὸν μόνον στρατηγόν τῆς Γαλλίας, ὅστις δὲν ἐνικήθη.

Ἐκτοτε ὁ βίος τοῦ Γαριβάλδου ὁ πολεμικὸς ἔπαυσε. Ἐνόμισε περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ὅτι ἡδύνατο νὰ μετέλθῃ καὶ τὴν πολιτικὴν. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἐρημητηρίου του τῆς Καπρέρας ἐδίθεσθη βουλάς εἰς τοὺς λαοὺς, ἐξεσφενδόνιζεν ἀράς κατὰ τῶν τυράννων, καὶ ἐκήρυττε δόγματα πολιτικὰ. Ἐρρίφθη εἰς ἀχνεὺς πέλαινας πολιτικῆς ἀλληλογραφίας καὶ ἐναυάγησεν. Ἐγραφε καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἴσως, ἀλλὰ . . . ἀλλὰ, τί τὸ θέλεις, ὁ Γαριβάλδης δὲν ἦτο πολιτικός.

Ἐδῶ ἐτελείωσεν ἡ διήγησις τοῦ Στεκούλη. Μοὶ ἐξωγράφισεν τὸν Γαριβάλδην ἀπὸ τοῦ 1859 μέχρι σήμερον. Καὶ ἐγὼ ἐθαμβώθη καὶ ἐκλείσα

τούς ὀρθοκλήμους. Διήλθε τότε πρὸ αὐτῶν ὡς ἔπει-
ρον ἐν ἐργηγόρσει, ὡς πανόραμα μεγαλοπρεπές,
ὡς οὐρανός καταστερός ἐκπέμπων ἀγλήνην τηλαυ-
γῆ, ὅλος ὁ πρὸ τοῦ 1359 Γαριβάλδης. Μὲ ἀστραπι-
αίαν ταχύτητα ἀντιπαρήλθον πρὸ ἐμοῦ ὁ ἀτίθασ-
τος παῖς τῆς Νικαίας, ὁ πειρατής τῶν Βραζι-
λιανῶν θαλασσῶν, ὁ ἀήττητος ναύαρχος τοῦ Μον-
τεβιδέο, ὁ ἑμποροπολίταρχος, ὁ κηροποιός, ὁ δι-
δάσκαλος, ὁ κοσμοπολίτης πρόσφυξ, ὁ ἀείποτε κα-
ταδιωκόμενος συνωμότης, ὁ ἐπαναστάτης τῆς Γέ-
νοβας, ὁ ἰδάμαστος πολέμιος τῶν τυράννων, ὁ
ἀκαμπτος ἐχθρὸς τοῦ Πάπα καὶ εἶτα ὁ πρῶτε-
ργάτης τῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας, ὁ λατρευόμενος
δικτάτωρ, ὁ μυθικός ἥρωας τῆς διηγήσεως τοῦ Στε-
κούλη, πάντες οὗτοι, εἰς ἀνὴρ, ὁ **Γαριβάλδης**.
Καὶ ἐψήφισα μεταξὺ τῶν χειλέων μου τὴν με-
γάλαν καὶ δικαίαν ἀλύθειαν τοῦ Οὐγαίου :

“Εἶα ἦρωα γαριβῶ, τὸν Γαριβάλδην !

ρ.

ΛΟΘΗΝΑΪΣ

[Ἱστορικὸν διήγημα Φερδινάνδου Γρηγοροβίου.
Μετάρρασις Σπου. Π. Λάμπρου].

Συνίημα 181 σελ. 341.

ΙΓ'

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 431 ἡ Εὐδοκία ἀπόλωσε τὴν
δευτέραν αὐτῆς θυγατέρα Φλακκίαν¹. Συγχρόνως
λιμὸς ἀνεράνη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ δὲ λιμὸς κα-
τεδίωξε τὸν αὐτοκράτορα λιθοβολῶν, ὅτε ἐν πομπῇ
κατηλύθη πρὸς τὰς σιταποθήκας². Καὶ ὁ στρα-
τὸς δὲ αὐτοῦ ἠτύχησεν ἐν Ἀρριεῖ³ καὶ στρατιὰ ἀς
δυσκουμέναν ὑπὸ τοῦ Ἀσπαρ, τοῦ ἀρίστου τῶν
Βυζαντινῶν στρατηγῶν, εἶχε πέμψει εἰς βοήθειαν
τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ τὸν Ἀέτιον, ἠττήθησαν ὑπὸ
τοῦ βασιλέως τῶν Βανδάλων.

Οὐδὲν ἄλλως μανθάνομεν περὶ τῶν κατὰ τὴν
βυζαντιναὶν αὐλήν. Παρέρχονται δ' ἔτη ὅλα καθ'
ἃ ἡ Εὐδοκία μένει ἀράτος δι' ἡμᾶς. Ἀλλ' ἔτι ἄ-
παξ ἐξέλαμψεν ὁ ἀστὴρ τῆς τύχης αὐτῆς, ὅτε
συνέξευξε τὴν μόνην θυγατέρα μετὰ τοῦ αὐτο-
κράτορος τῆς Ῥώμης.

Αἱ σχέσεις τῶν δύο αὐλῶν τῆς Ῥαβέννης καὶ
τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ἀλλήλας ἦσαν εἴ-
περ ποτὲ ζωηραὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 425. Πολλάκις
δ' ὁ Θεοδοσίος ἐγένετο συνώπικτος τοῦ μέλλοντος
γαμβροῦ τοῦ Βαλεντινιανοῦ. Ὁ δὲ νεαρός οὗτος
βασιλόπικς εἶχεν αὐξήσει μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ
αὐλικῶν ἐν ᾧ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἔρμαιον οὖσα τῶν αὐ-
λικῶν σκευωριῶν, διέκειτο τὸ καταρρέον βυρακίον
κράτος.

Ἡ Γάλλα Πλακιδία καταδιώκετο ἐν τε τῷ δη-
μοσίῳ καὶ οἰκτικῷ βίῳ ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. Ἀφ'

1. Ὁ Μαρκέλλιος ἀναγράφει ἐν τούτῳ τῷ ἔτι τὸν
θάνατον τῆς Φλακκίης ἢ καλεῖ θυγατέρα τοῦ Θεοδο-
σίου.

2. Μαρκέλλιος.

οὐ δὲ πολλάκις εἶχεν ὑποστῆ τραγικὰς τύχας
παρεσεύασεν αὐτῇ ἡ μόνη θυγάτηρ ἐδύνην θα-
νάσιμον. Ἡ νεαρὰ Ἰουστα Γράτα Ὀνωρία συγ-
κατένευσεν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀπαγωγὴν ὑπὸ
τοῦ αὐλικῶν αὐτῆς Εὐγενίου· ἡ δὲ μήτηρ ἔστει-
λεν αὐτὴν ἐν ἔτει 434 εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἵνα
κρύψη αὐτόθι τὴν αἰσχύνην αὐτῆς, ἡ δὲ αὐτηγά
παρθένος Πουλχερία ἐνέκλεισε τὴν ἀμαρτοῦσαν εἰς
μονήν.

Ἡ Ὀνωρία ἔζη ἐν ταύτῃ τῇ φυλακῇ ἤδη τρία
ἔτη, ὅτε ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς, ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεν-
τινιανός, ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἵνα πα-
ραλάβῃ τὸν μνηστῆν αὐτοῦ, τὴν Εὐδοκίαν. Καὶ
ὁ μὲν γάμος ἔμελλε νὰ γείνη ἐν Θεσσαλονίκῃ,
ἀλλ' ὁ νεαρός ἡγεμὼν ἔσπευσεν ἐν ὁρμῇ εὐγενείας
καὶ ἐρωτικῆς πάθους εἰς τὴν πρωτεύουσιν, ἵνα ἀ-
σπασθῇ αὐτόθι τὰ πενθηρὰ αὐτοῦ καὶ τὴν μνη-
στῆν. Εἶχε δὲ αὐτὴ οὕτως ἀσυνήθη καλλονήν, ὥστε
διελαλείτο ἀκόμη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Προκοπίου.

Ἡ θυγάτηρ τῆς Ἀθηναίδος εἶχεν ἤδη φθάσει
εἰς ἡλικίαν δεκαεσσάρων ἢ δεκαπέντε ἐτῶν, ὁ δὲ
σύζυγος αὐτῆς Βαλεντινιανός ἦτο δεκακαιοκταέ-
της. Τῇ δὲ 29 Ὀκτωβρίου τοῦ 437 κηλύθη τὸ
ζευγος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Πρόκλου, ἐφ' ᾧ ἐτελέ-
σθησαν λαμπραὶ ἐορταί². Διὰ δὲ τοῦ γάμου τούτου
τὸ ἀνατολικὸν βυρακίον κράτος ἐκέρδησε τὴν δυ-
τικὴν Ἰλλυρίαν, ἣν ὁ γαμβρὸς ὑπεργεώθη νὰ πα-
ραχωρήσῃ εἰς τὸν πενθηρὸν αὐτοῦ. Οἱ νεόνυμφοι ἀ-
νεχώρησαν εἰς Θεσσαλονίκην, ἵνα διαχειμάσαντες
αὐτόθι ἀπέλθωσι τὸ προεχὲς ἔαρ εἰς Ῥάβενναν.
Ἀλλ' ἡ νεαρὰ Ῥωμαία αὐτοκράτειρα ἔβαινε πρὸς
δαινὰς τύχας, ὁ δὲ βίος αὐτῆς ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ
οὐχ ἥττον μεστὸς ἀσυνήθων περιπετειῶν, ἀλλ' ἥ-
τοι εὐτυχῆς τοῦ τῆς μητρὸς αὐτῆς.

Ἡ Εὐδοκία εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς τὸ ἄκρον ἄ-
ωτον τῆς ἰδίας αὐτῆς τύχης· ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀ-
νῆλθεν εἰς τὸν βυρακίον ἠρόνον ἐν ᾧ αὐτὴ ἦτο
αὐτοκράτειρα ἐν Βυζαντίῳ. Ἀλλὰ τὴν εὐχαριστι-
σιν ταύτην ἐξηγόρασε διὰ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ μό-
νου αὐτῆς τέκνου, ὅπερ δὲν ἐπανεῖδε τὸ ἔξῃς τὴν
μητέρα. Ἐκτοτε δ' ἔμεινεν ἐρημος ἐν τοῖς ἀνα-
κτόροις, ἐν ᾧ ἡ θέσις αὐτῆς, ἰδίως δ' ἡ σχέσις πρὸς
τὸν Θεοδοσίον καὶ τὴν Πουλχερίαν ἀπέδαλε τὴν
ἐνίσχυσιν ἐκείνην ἢν πάντως θὰ παρεῖχεν αὐτῇ ἡ
παρουσία αὐτοκρατορικῆς θυγατρὸς.

Τὴν δὲ θλίψιν ἐπὶ τῷ ἀπ' αὐτῆς χωρισμῷ ἐπει-
ράθη νὰ ἐλαττώσῃ δι' ἀποδημίας ἐπὶ προσκυνή-
ματι εἰς Ἱεροσόλυμα, ἡ δὲ προσκύνησις αὐτῆς ἦτο
τοῦ αὐτοκράτορος μᾶλλον πόθος ἢ ἰδίας αὐτῆς, ἐ-
πειδὴ ὁ Θεοδοσίος εἶχε τάξει νὰ σταίῃ τὴν σύζυ-
γον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν ἵνα εὐχαριστήσῃ τῷ θεῷ
παρὰ τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ εὐτυχῇ στέψῃ
τῆς θυγατρὸς καὶ ἐπ' ἄλλοις εὐεργετήμασι μεγά-

1. Εὐδοκίαν τὴν ἐξ Εὐδοκίας γεννηθεῖσαν αὐτῷ Θεο-
δοσίῳ I, 142. Ἐπιπέθη καταρτίζετο ἡ ἀκριβὴς διά-
κρισις τῶν δύο ὀνομάτων.

2. Ὁ Πρόκλος ἦτο πατριάρχης ἀπὸ τοῦ 434.

λοισι¹. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Εὐδοκία ἐπέσθη νὰ πράξῃ
τοῦτο, καθ' ἃ διηγοῦνται, ὑπὸ διασῆμου τινὸς ἀ-
γίας, Μελάνης τῆς νεωτέρας. Ἡ ἐξ ἐπιφανοῦς γέ-
νους καταγομένη αὕτη Ῥωμαία εἶχε ποτε ἀναγ-
κασθῆ δεκατετράετις οὕσα νὰ δώσῃ τὴν χεῖρα εἰς
νεανίαν εὐπατρίδην καλούμενον Ἀπενιανόν, ἀλλ'
εἶχε πείσει τὸν σύζυγον νὰ διαγάγωσι βίον ἀφιε-
ρωμένον εἰς τὸν Κύριον. Διένειμον τὰ ἐν Λατίῳ ὑ-
πάρχοντα αὐτῶν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπῆλθον
εἰς μακρονοὺς πλάσ, εἰς τὴν Σικελίαν, εἰς τὴν
Καρχηδόνα, εἰς τὸν παράδεισον ἀνδρῶν ἀσκητε-
όντων, τὴν μυστηριώτην Αἴγυπτον, ἔνθα ἡ Μελάνη
ἔκτισε πολλὰς μονὰς. Ἐπειτα δ' ἐκείνη ἐγκατεσά-
θη παρὰ τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος ἐν Ἱεροσολύμοις.

Ἀλλὰ συνέθη νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινουπόλιν ὁ
θεῖος τῆς Μελάνης Βολουσιανός, ὁ ἐπαρχος τῆς
πόλεως Ῥώμης, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Πλακιδίας καὶ
τοῦ Βαλεντινιανοῦ, ἵνα συμφωνήσῃ τὰ κατὰ τὸν
μέλλοντα γάμον τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς
ἡγεμονοπαίδος Εὐδοκίας. Ὁ δὲ Βολουσιανός ἐ-
πεθύμησε νὰ ἴδῃ τὴν ἀγαπητὴν αὐτοῦ ἀνεψιάν,
ἣτις ἀπεδέξατο τὴν πρόκλησιν αὐτοῦ, ἐλπίζουσα
ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ μετατρέψῃ αὐτὸν, ἐθνικὸν ὄν-
τα, εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Μετέβη δ' εἰς Ἱ-
εροσόλυμον εἰς Κωνσταντινουπόλιν, ἔνθα ἐξενίσθη
ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ Λαύσου. Ἐβρούσα δὲ τὸν θεῖον
αὐτῆς ἐπικινδύνως ἀσθενοῦντα ἠδυνήθη πολλῶ
εὐκολώτερον νὰ πείσῃ τὸν εὐγενῆ Ῥωμαῖον διὰ τῶν
παροτρύνσεων αὐτῆς, ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῆς
εὐγλωττίας τοῦ πατριάρχου Πρόκλου. Οὕτω δ' ὁ
Βολουσιανός ἀπέθανε Χριστιανός.

Ἡ ἁγία εὖρε τὴν βασιλίδα πόλιν συντατα-
γμένην ἀκόμη σφοδρῶς ὑπὸ τῆς αἰρέσεως τοῦ Νε-
στορίου, ἣν αὐτὴ ἐκείνην καταπολεμεῖ μετ' εὐσε-
βοῦς ζήλου. Ἐπεισε δὲ καὶ τὸν Θεοδοσίον νὰ πα-
γορεύσῃ τὰ βιβλία τοῦ Νεστορίου², ἰκέτευσε τὸν
αὐτοκράτορα καὶ τὴν αὐτοκράτειραν νὰ ποταζῶν-
ται πᾶσαν κοσμικὴν ματαιοφροσύνην· αὕτη δὲ
τέλος εἶνε ἡ ἐξεγείρασα ἐν τῇ Εὐδοκίᾳ τὸν πόθον
τῆς ἐπισκέψεως τῶν ἁγίων τόπων. Ἡ δὲ Μελάνη
ἐπέστρεψεν αὐτόθι, ἵνα ἐορτάσῃ τὸ Πάσχα παρὰ
τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποπερατώσῃ τὴν οἰ-
κοδομὴν εὐκτηρίου οἴκου ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ³.

Πρὶν δὲ ἡ αὐτοκράτειρα ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν Πα-
λαιστίνην, ὑπῆρξε μάρτυς θεάματος συγκινητικοῦ.
Τῇ 23 Ἰανουαρίου τοῦ 438 ἐγένετο ἡ ἐκ τῶν Κο-
μάνων τοῦ Πόντου εἰς Κωνσταντινουπόλιν μετα-
κομιδὴ τῶν λειψάνων Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου
ἐκείνου, ὅστις πρὸ τριακονταετίας εἶχεν ἀποθάνει:

1. Σωκράτης VI, κ. 47 καὶ ἄλλοι Βυζαντινοί.

2. Ὑπάρχει εἰδικτὸν τοῦ Θεοδοσίου, ἐκδοθὲν τῇ 30
Ἰουλίου 435 κατὰ τῶν Νεστοριανῶν.

3. Βίος τῆς ἁγ. Μελάνης τῆς Ῥωμαίας παρὰ τῷ Σου-
ρίφ τῇ 31 Ἰανουαρίου. Baronius ἐν ἔτει 434. Ὁ
Tillemont, Mem. Eccl. XIV, σ. 252 ἀναγράφει τὴν
ἐπιστροφήν τῆς Μελάνης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸ τοῦ
Πάσχα τοῦ 438.

ἐν τῇ ἐξορίᾳ κατατέθησαν δὲ ταῦτα ἐν τῇ ἐκκλη-
σίᾳ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων¹, ἐν ᾗ ἔκειντο οἱ τά-
φοι τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὡς
καὶ οἱ τῶν πατριαρχῶν τοῦ Βυζαντίου.

Διὰ τῆς ὑστερησάσης ταύτης ἀποδόσεως τῆς
ὀφειλομένης τιμῆς εἰς ἀνδρα ἐπιφανῆ ὁ Θεοδοσίος
ἐξήγησε μὲν τὸ κρέμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρὸς
Εὐδοκίας, ἣς θύμα ὑπῆρξεν ὁ Χρυσόστομος, ἀλλ' οὐχ
ἤττον δὲν ἠσθάνετο ὅτι καὶ αὐτὸς εἶχε παραδώ-
σει ἄλλον πατριάρχη εἰς τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ.
Ἀναμφιδόλως δὲ ἡ εὐλαβὴς ἐκείνη πράξις συ-
νεδέετο μετὰ τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ὅς-
τις εἶχεν ἀδρῦνει τὰ ὀρησκευτικὰ αὐτοῦ αἰσθη-
ματα.

Εἶχε δὲ ὁ Θεοδοσίος ἔτι μᾶλλον ἀφορμὰς εὐχα-
ριστίας πρὸς τὸν θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ, ἐ-
πειδὴ ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶχε
περατωθῆ ἡ μεγάλη συλλογὴ τῶν ἀπὸ τοῦ Κων-
σταντίνου ἐκδοθέντων νόμων, ἣς τὴν σύνταξιν εἶ-
χεν ἀναθέσει εἰς ἐπιτροπὴν διακεκριμένων νομο-
μαθῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπατικοῦ καὶ ἄλ-
λοτε ἐπαρχοῦ Ἀντιόχου. Ὁ διάσημος Θεοδοσια-
κὸς κώδιξ ἐδημοσιεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ
438, μετὰ δὲ τινα ἔτη ἀνεγνωρίσθη ὡς κώδιξ τῆς
νομοθεσίας τοῦ ὅλου βυρακίονος κράτους καὶ ὑπὸ
Βαλεντινιανοῦ τοῦ γ'. Ὁ κώδιξ οὗτος ἐπέζησε καὶ
μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ῥώμης, παρέσχε δ' εἰς τὸ βυ-
ζαντικὸν κράτος συμπαγεστέρην ἀστικὴν σύντα-
ξιν, ἐνεφύσθη καὶ εἰς λαοὺς βραβύρους τὸ πνεῦμα
τοῦ δικαίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐξησφάλι-
σαν εἰς τὸν ἀσθενῆ Θεοδοσίον ἐπιεικῆ τινα ἀξίω-
σιν ἐπὶ τοῦ ὀνόματος εὐεργέτου τῶν ὑπηκόων του.

ΙΖ'

Ἡ Εὐδοκία δὲν ἐπεχείρησε τὸν εἰς Ἱεροσόλυμα
πλοῦν πρὸ τοῦ ἔτους τοῦ 438. Μετέβη δὲ αὐτόσε
οὐχὶ ὡς ἀφανὴς τις καὶ ἄσημος προσκυνήτρια,
ἀλλὰ συνοδευομένη ὑπὸ μεγάλης ἀκολουθίας καὶ
ἐν μεγαλοπρεπεῖς προσηκούσῃ εἰς τὴν σύνευνον
τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐπὶ πλοίων κατήχηθ' ἐπὶ τοῦ Ἑλληςπόντου
εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἰλίου, ἔνθα Κωνσταντίνος ὁ
μέγας ἤθελε νὰ κτίσῃ τὴν νέαν πρωτεύουσιν τοῦ
βυρακίονος κράτους πρὶν ἢ ὀριστικῶς ἐκλεῖξῃ τὴν
παλαιάν τοῦ Βασπόρου. Ἀπέβη ἄρα ἡ Ἀθηναῖς
εἰς τὴν ἀρχαίαν ἱεράν Τροίαν, ἵνα χαιρετίσῃ τὰς
σκιὰς τῶν δημοτικῶν ἡρώων;

Ἐν ᾧ δ' ἔπλεε περαιτέρω διασχίζουσα τὸ ὑπὸ
νήσων κατάσπαρτον πέλαγος μάτην προσεβλέγ-
γοντο αὐτὴν διὰ φωνῆς Σειρήνων μυρία ἀναμνή-
σεις τῶν ἡρώων, τῶν σοφῶν, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν
ἀρχαίων θεῶν τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες εἶχόν ποτε
οἰκῆσαι τὰς ἀνηκρὰς ταύτας νήσους. Ἄτε πιστὴ
Χριστιανὴ καὶ προσκυνήτρια τοῦ ἁγίου Γάφου, ὡ-
φειλε νῦν ἐκείνη νὰ περῆται τοὺς θεοὺς ἐκεί-
νους.

1. Μαρκέλλιος ἐν ἔτει 438.

νους ως δαίμονας ψευδείς. Αυτοκόλως δυνάμεθα νά δεχθώμεν ότι η Εύδοκία, καίπερ ούσα Χριστιανή, εξελάμβανε τούς θεούς των Ελλήνων ως πλαστά *ώραία όντα εκ της χώρας των μύθων*, ως απλά κηρύματα της φαντασίας. Τιμηθέντες επί αιώνας ύλους υπό της ανθρωπότητας και λατρευθέντες μακρόν ως πράγματι υπάρχοντες, αυτοδικαίως έπιστεύοντο παρά πάντων των κατ' έκείνους τούς χρόνους Χριστιανών ως έχοντες ύπαρξιν αληθινήν' αλλά μόνον κατεδιδάσθησαν εις την τάξιν κακών πνευμάτων, διαβολέων του ανθρωπίνου γένους.

Παραδραμούσα την Δέσθον και Χίον, την πατρίδα του Όμηρου, την Σάρον, Ρόδον και Κύπρον, την νήσον της παρίας Αφροδίτης, έπλευσεν η αυτοκράτειρα εις Συρίαν, ένθα και απέβη εις την γην. Έν τιμαίς μεγάλαις υπεδέξαντο αυτήν οι άστοι της Αντιοχείας, ταύτης της έτι λαμπρώς ακμαζούσης πόλεως, ητις ητο η βασιλίς της Ανατολής, πρό δε της κτίσεως της Κωνσταντινουπόλεως έθεωρείτο μετά την Ρώμην και την Αλεξανδρείαν ως η τρίτη πόλις του ρωμαϊκού κράτους και άπεικαλείτο *μεγάλη*. Η δε καλλονή και ο πλούτες της πόλεως ταύτης ησαν περιώνυμα εν άπάση τη οικουμένη. Ούδαμου έτελοϋντο έορτα ήθονικώτερα, μιμικοί και θεατρικοί άγώνες μάλλον ανειμένοι¹. Ηδη επί των χρόνων του αυτοκράτορος Κλαυδίου είχαν εξαγοράσει οι Αντιοχείς παρά των Ηλείων το δικαίωμα του τελείν τα Όλύμπια εν τη ιδία αυτών πόλει, οι δε άγώνες αυτοί, εις ους καθ' έκαστον θέρος συνέεργον άπειρα πλήθη εκ τε των γειτόνων πόλεων και των άπωτέρων χωρών, διατηρήθη μακρόν χρόνον μετά την εν Ηλιδι κατάργησιν των παλαιών καθ' αυτό Όλυμπίων. Μόλις δε τῷ 520 άπηγόρευσε την τέλεσιν αυτών εν Αντιοχεία ο αυτοκράτωρ Ιουστίνος.

Την σικωπτικήν φληναφίαν των Αντιοχέων είχε μάθει παθών Ιουλιανός ο Παραβάτης, εξεδικήθη δε αυτούς γράψας την σάτυραν την επιγραφομένην Μισοπάγων, εν η έψυχε την ηδυπάθειαν αυτών και το άρεσκον, την τρυφήν και την ακολασίαν, τάς αυτάς κακίας έφ' αϊς έστηλίτευε τον συροελληνικόν τουτον λαόν Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Ένταϋθα αϊ άπόπειραι του Ιουλιανού και του διδασκάλου αυτού και φίλου Λιβανίου, του προΐσταμένου της αυτόθι σοφιστικής σχολής, προς αποκατάστασιν της λατρείας των ειδώλων, άπέτυχαν οικτιρώς, επειδή η κακία των Αντιοχέων δεν εμπόδιζεν αυτούς νά επιληθώσι μετά πά-

1. Βραχόν χρόνον πρό της εις Αντιοχείαν μεταβάσεως της Εύδοκίας ητο διάστημα αυτόθι μιμής τις καλουμένη Μαργαρίτα. Ο δ' έπίσκοπος Έδέσσης Νόννος έδάπτισεν αυτήν και μετέβαλεν εις άγιαν Πελαγίαν. ¹Ιδ. Θεοφάνη I, 110 και 111 *ο την πρώτην των μιμάρων Αντιοχέων τῷ θεῷ άφιέρωσας και αντί Μαργαρίτας πόρνης άγιαν αυτήν Πελαγίαν παραστήσας τῷ Χριστῷ*.

θους της νέας θρησκείας του Χριστού και νά επιδοθώσι μετ' άρσιώσεως εις την λατρείαν του μάρτυρος Βαθύλα αντί του θύειν εις τον Δαφναϊόν Απόλλωνα, τον Δία και την Καλλιόπην.

Ότε δε η Εύδοκία έπιστεφθη την πόλιν ταύτην, ειχεν αυτη άκόμη την ελληνικάν άμα και ανατολικήν αυτης μεγαλοπρέπειαν ητις διατηρήθη εν αυτη μέχρι του εν έτει 526 μεγάλου σεισμου η μάλλον μέχρι του έτους 540, οτε ο βασιλεύς των Περσών Κοσρόης κατέστρεψε την Αντιοχείαν κατά μέγα μέρος. Αλλά των εν αυτη μνημείων της αρχαιότητας πολλά εύρίσκοντο εν έρειπίοις ηδη επί των χρόνων της Εύδοκίας. Τον μεν ναόν του Απόλλωνος εν τῷ άλσει της Δάφνης, το θαυμαστόν άριστοτέχνημα των Σελευκιδών, ειχεν ηδη καταστρέψει πυρικά εν έτει 362, τα δε αυτόθι διάσημα μαντεία ησαν βωθά από χρόνου μακροϋ. Έν ταϊς παρά τον Όρόντην άλσεσι μυρτινών και θαφρών εκείνοις, εν οϊς Σύροι, Ρωμαίοι και Έλληνες επί όλους αιώνας έστύφον κατά την έορτήν του Μαϊουμα, ύψουντο τα νυν οι μελαγχολικαί τάφοι και αϊ βασιλικαί των Χριστιανών.

Η εκκλησία της Αντιοχείας ητο ίδρυμα του άγιου Πέτρου, διδ' ηζίου την αποστολικήν πρωτοκαθεδρίαν επί πασών των άλλων οικουμενικών έπισκοπών. Ένταϋθα δε έγεννήθη το πρώτον το όνομα Χριστιανός ως δηλωτικόν των όπαδών της νέας θρησκείας. Ο αυτόθι πατριάρχης, ο πνευματικός άρχηγός της χριστιανικής Ασίας, εξήγειρε την ζηλοτυπίαν των επισκόπων της Κωνσταντινουπόλεως και Αλεξανδρείας, εν τῷ η μεγάλη αυτόθι θεολογική σχολή ητο η αντίπαλος της εν Αλεξανδρεία. Διάστημα πατέρες της εκκλησίας εξελθόντες εξ αυτης την κατέστησαν όνομαστήν, ως Ευσέβιος ο Έμέσης, Θεόδωρος ο Ηρακλείας, ο έλευθερόφρων Θεόδωρος ο Μοφουσεστίς, Θεόδωρος ο Κύρου. Και αυτός δε ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος ειχε σπουδάσει εν ταυτη τη σχολή, ως ουχ ηττον ο Νεστόριος, ο άτυχής αντιπροσωπος της αντιοχειακής διδασκαλίας περι του χωρισμού της θείας και ανθρωπίνης φύσεως εν τῷ Χριστῷ, εις ην όντολογικήν διδασκαλίαν άντέκειτο η μυστική θεωρία των εν της σχολής της Αλεξανδρείας Μονοφυσιτών.

Τον Νεστόριον εκείνον, τον υπό του ιδίου της συζύγου θυσιασθέντα πατριάρχη, θά ενθυμήθη πάντως η Εύδοκία οτε εν Αντιοχεία έχαιρέτισεν αυτην ο αυτός εκείνος πατριάρχης Ιωάννης, ον ως όπαδόν του Νεστορίου η τουλάχιστον ως κειληρυγμένον πολέμιον των εν Αιγύπτῳ φανατικῶν ειχε γνωρίσει εν τη αλλη αυτης. Υπό του ίσχυροϋ δε τούτου επισκόπου και του κλήρου αυτού, ως υπό του έπαρχου του πραιτωρίου της Ανατολής, οστις διέμενε διαρκώς εν Αντιοχεία, έγένετο δεκτη επισήμως η αυτοκράτειρα κατά την άφιξιν αυτης εις την πόλιν.

Αλλ' οι Βυζαντινοί ιστοριογράφοι κατέγραψαν

ΔΑΝΕΙΟΝ ΗΝΕΥΜΑ

—Κάμε με νά τρομάξω, έλεγεν ο Δ* προς τον Κ*.
—Γιά ποιόν λόγον;
—Έχω λόξυγκα, και αν εξαφνα τρομάξω, θά μου περάση άμείσως.
Μετά όλίγην ώραν ο Κ* προς τον Δ*.
—Αλήθεια! νά σου πῶ. . . δάνεισέ με πεντακόσια φράγκα.
—Α! . . . ευχαριστώ μου πέρασε.

*

Κατά το ένενηκοστόν έβδομον έτος της ηλικίας αυτου ο Φοντενέλλος ήμέραν τινα, αφού έπεδαψίλευσε πολλά έρωτικά φιλοφρονήματα προς ώραιαν και νέαν κυρίαν, διήλθεν ένώπιον αυτης, ίνα καθίτη παρά την τράπεζαν, χωρίς νά την κυττάξη. Τότε η κυρία ειπεν αυτῷ.

—Ίδου πῶς πρέπει νά εκτιμήσω τά έρωτικά αισθήματά σας! περνάτε χωρίς νά με κυττάξητε.
—Κυρία μου, άπεκρίθη ο έρωτόληπτος γέρον, αν σας παρετήρουν, δεν θά ειμπορούσα νά περάσω.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* Υπάρχει οικογένεια; Το κατ' έμέ άνοϋμαι την ύπαρξιν αυτης εν κοινωνία, ητις άμα τῷ θανάτῳ του πατρός η της μητρος διανέμει την περιουσίαν εις τά μέλη αυτης και λέγει εις έκαστον νά υπάγη τον δρόμον του. Η οικογένεια εινε τυχαίος και εφήμερος συνεταρισμός, ον διαλύει εν τῷ άμα ο θάνατος. Οι νόμοι της σήμερα συνέτριψαν τούς οικους, αϊ δε κληρονομίαι την διάρκειαν των παραδόσεων και των παραδειγμάτων.

* Περισσοτέραν όφέλειαν προσπορίζει εις τούς άνοήτους η άδυναμία των η εις τούς ευφεις άνδρας η δύναμις των. Τον μεν ίσχυρον οι άλλοι βλέπουνι αδιάφοροι άγωνιζόμενον κατά της τύχης, ένῳ ευκόλως συντρέχουσι παντοπόλῳν οστις ήθελε χρεωκοπήσει. Τοϋτο δε διότι προστατεύοντες μεν τουτον νομίζουσι έαυτους υπερήχους, ένῳ λυποϋνται θεωροϋντες έαυτους και ίσους προς μεγαλοφυή άνδρα.

* Ο βίος εινε σειρά συνδυασμών, ους πρέπει νά μελετῆ και νά ακολουθη τις, οπως δύναται νά διατηρηται πάντοτε εν καλη θέσει. (Βαλζάκι).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ααα Εις πένητος μέγα ένέβαλε την Ιταλίαν ο θάνατος του Γαριβάλδη. Καί τοι το άπαίσιον γεγονός προσεδοκάτο ένεκα της από πολλου κατατρυχούσης τον έρμητιν της Καπρέας νόσου, ουχ ηττον βαθυτάτη υπήρξεν η θλιψις άπαξάπαντος του Ιταλικου λαου επί τη εθνική άπώλεια, ην υπέστη η Ιταλική πατρίς. Την θλίψιν δε ταύτην ιδιῶται και αρχαί, πάντες οι πολίται από του βασιλέως Ουμβέρτου μέχρι και του άσημοτάτου έ-

εκ του χρόνου της εν Αντιοχεία διαμονής της Αθηναίδος εν μόνον γεγονόςς ως ιδίως αξιομνημόνευτον.

Η θυγάτηρ του Αεοντίου δεν ειχεν άκόμη λησμονήσει την ώραιαν τέχνην ην ειχε διδαχθή εν τη σοφιστική σχολή των Αθηνών, αλλά μάλιστα αυτη, η αυτοκράτειρα του Βυζαντίου, υπέστη δημοσίαν δοκιμασίαν της ελληνικής αυτης ευγλωτίας. Συνήγαγε δῆλα δῆ τούς πολίτας της Αντιοχείας εν τῷ βουλευτηρίῳ, καθήμενη δ' επί θρόνου χρυσοϋ, διὰ πολυτίμων λίθων κεκοσμημένου, εξεφώνησεν ευφυῶ λόγον περι της διασήμες πόλεως της ξενιζούσης αυτην. Τέλος δε προκάλεσε τον ένθουσιασμόν των Αντιοχέων, οτε καταλαμθανομένη υπό του ύπερηφάνου αισθήματος οτι εινε Έλληνις και Αθηναία, έπεράτωσε τον λόγον διὰ του όμηρικού εκείνου στίχου

Υμετέρης γενεής τε και αίματος ευχομαι είναι!

Ένταϋθα λοιπόν η υπό του βυζαντιακου χριστιανισμού πιεζομένη Εύδοκία άνέθηλεν έτι άπαξ ως Έλληνις Αθηναία. Η σκηνή αυτη εν τῷ βουλευτηρίῳ έχει όλως αρχαϊκήν την όψιν, ουδ' άρμόζει εις τάς διαθέσεις της εις τον άγιον τάφον επί προσκυνήσει άπερχομένης. Πιθανώς δε η Πουλχερία αν ητο παρούσα θά συνεταράσσετο ίσχυρώς. Αλλ' οι Αντιοχείς ειχον οϋτω γοητευθη υπό της χάριτος της αυτοκρατειρας, ως τε εψήφισαν αυτη την άνίδρυσιν χρυσοϋ μεν άνδριάντος εν τῷ βουλευτηρίῳ, χαλκοϋ δ' εν τῷ μουσειῳ, άμφοτέρα δε τάγάλατα εσώζοντο κατά χώραν έτι κατά τον έβδομον αιώνα².

Η Εύδοκία έπλήρωσε την πρωτεύουσαν της Συρίας διὰ πολλών δειγμάτων της ευνοίας αυτης. Τη εισηγήσει αυτης λέγεται οτι ο Θεοδόσιος νύμφην τά τείχη της πόλεως μέχρι της πύλης Δάφνης. Της δε πύλης ταύτης έχρύσωσε τά χαλκῶ θυρόφυλλα κατά το πρότυπον της εν Βυζαντίῳ Χρυσῆς πύλης. Δικταγή δ' αυτου εκτίσθη εν Αντιοχεία υπό του στρατηγου της Ανατολής Ανατολίου μεγαλοπρεπής βασιλική, εν η ιδρύθησαν οι άνδριάντες του αυτοκράτορος και του γαμβροϋ αυτου Βαλεντινικου³. Ανωκοδόμησε δε και τούς λουτρῶνας τούς κτισθέντας εν Αντιοχεία υπό του πατρός Αρκαδίου. Έν γενει δε η Εύδοκία εκόσμησε διὰ πλουσίαν δώρων πάσας τάς πόλεις εξ ὧν διήλθε κατά τον πλοϋν αυτης.

(¹Έπειτα συνέχισι).

1. Εὐδ' ἀ γ ρ ο ς I, κ. 20. Η Εύδοκία υπήντισετο διὰ του στίχου τούτου τούς διαφόρους Έλληνας άποίκους της Αντιοχείας, εν οϊς ο Λιβάνιος εν τῷ Αντιοχικῷ αυτου αναφέρει και Αθηναίους μεταγθέντας αυτῶς υπό του Σελεύκου. Ταῦτα κατά σημείωσιν τινα του Valerius εν εκείνῳ τῷ χωρίῳ του Ευαγγέλιου.

2. Καθ' ον χρόνον έγγραψη το Πασχάλιον χρονικόν (I, 585).

3. Μ α λ λ α ς XIV, 360. Εὐδ' ἀ γ ρ ο ς I, κ. 18.